

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ESKİ DİYARBAKIR EVLERİNİN KİTLESEL
BİÇİMLENMESİNİ ETKİLEYEN ASAL ETMENLERİN
BELİRLENMESİ

AYHAN BEKLEYEN

FİŞLENDİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T. C. DİCLE ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ	
Demirbaş No.	1993/113
Tasnif No.	378.242
	728.

(MİMARLIK ANABİLİM DALI)

724.15
B34
1993

DİYARBAKIR
ŞUBAT-1993

TESEKKÜR

Danışmanlığımı üstlenerek destek ve yol göstericiliğiyle yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Doc.Dr. Zülküf Güneli'ye, bu araştırma konusunu yüksek lisans tezi olarak veren, değerli düşünce ve önerileriyle yönlendiren sayın hocam Yrd.Doc.Dr. Ayşe Balanlı'ya (Y.Ü. Mim. Fak. Öğr. Üyesi), ayrıca değerli yardımlarıyla destek olan arkadaşım Araş.Gör. Mücahit Yıldırım'a teşekkür etmeyi bir borç bilir, saygılar sunarım.

Ayhan BEKLEYEN

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
. TEŞEKKÜR	11
. ÖZET	V
. İNGİLİZCE ÖZET (SUMMARY)	V11
. TABLOLAR LİSTESİ	1X
. ŞEKİLLER LİSTESİ	X
. RESİMLER LİSTESİ	X11
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
1.1. SORUNUN BELİRLENMESİ	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
1.4. VARSAYIM	5
1.5. SINIRLILIKLAR	6
1.6. YÖNTEMİN GELİŞTİRİLMESİNDEKİ AŞAMALAR	6
BÖLÜM 2. ÇEVRESEL ETMENLER VE ESKİ TÜRK EVİ KİTLESEL BİÇİMİNE ETKİSİ	7
2.1. KULLANICIYA BAĞLI ETMENLER	7
2.2. DOĞAL VE YAPMA ÇEVREYE BAĞLI ETMENLER	10
2.2.1. İklim	10
2.2.2. Yerleşme	14
2.3. SİYASAL, YASA VE KURUMLARA BAĞLI ETMENLER	18
2.4. KAYNAK SİSTEMİNE BAĞLI ETMENLER	21

BÖLÜM 3. ESKİ DIYARBAKIR EVİ KİTLESEL BİCİMİNİ ETKİLEYEN ASAL ETMENLER	25
3.1. KULLANICIYA BAĞLI ETMENLER İÇİNDE SOSYAL YAPI	25
3.1.1. Gizlilik	26
3.1.2. Aile Yapısı ve Yaşam	27
3.1.3. Kültür Etkileşimi	28
3.2. DOĞAL VE YAPMA ÇEVREYE BAĞLI ETMENLER İÇİNDE YÖNLENME	30
3.2.1. İklim	31
3.2.2. Yerleşme	39
3.3. SİYASAL, YASA VE KURUMLARA BAĞLI ETMENLER	42
3.4. KAYNAK SİSTEMİNE BAĞLI ETMENLER İÇİNDE EKONOMİK YAPI	45
BÖLÜM 4. SONUÇ VE ÖNERİLER	46
4.1. SONUÇ	46
4.2. ÖNERİLER	50
EKLER	52
YARARLANILAN KAYNAKLAR	63
ÖZGEÇMİŞ	66

ÖZET

Türk evi tasarım ve biçimi, bölgelere ve hatta şehirlere göre değişir. Ancak Orta Asya'dan gelen, Anadolu'da da devam eden ve değişmeyen ilke, planın ortak alan (sofa ya da avlu) çevresinde gelişmesidir. Değişen ise ortak alan çevresindeki odaların farklı konumları sonucu oluşan biçimlenmedir. Türk evindeki bu biçimlenme ile çevresel etmenler arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Türk evi kitlesel biçimini etkileyen; kullanıcıya, doğal ve yapma çevreye, kaynak sistemine, siyasal, yasa ve kurumlara bağlı etmenlerin etki şekilleri araştırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türk evi ortak alanına (sofa) benzeyen, fakat üstü açık bir ortak alana (avlu) sahip olan ve başka kültürlerden de etkilenen eski Diyarbakır evleri üzerinde durulmuştur. Türk evi kuruluşunda değişmeyen ilke olan "planın ortak alan çevresinde gelişmesi" eski Diyarbakır evlerinde de dikkati çeker. Bu evlerde de ortak alan (avlu) çevresinde bulunan ve içinde odaların yer aldığı kitlelerin konumları değişkenlik gösterir. Bu değişkenlik farklı plan tiplerinin oluşmasına neden olmuştur. Çevresel etmenlerden bu oluşumu en çok etkileyen etmenler ise asal etmenler olarak kabul edilmiştir.

sonuçta; eski Diyarbakır evleri kitlesel biçimini etkileyen
asal etmenler bulunmuş ve etki şekilleri açıklanmıştır.

SUMMARY

The design and the form of a Turk house vary according to regions and even cities. But the principle, which comes from Middle Asia, continuing and unvarying also in Anatolia, is the development of the plan around the common space (hall or courtyard). However, what varies is the formation occurred as a result of different placements of the rooms around the common space. A relation is tried to be set up between the formation in a Turk house and its environmental factors.

The effects of the factors due to the user, the natural and artificial environment, the source system, the political law and institutions which all affect the formal shape of a Turks house are searched.

In the third part of the study Diyarbakır's old houses which are influenced also from other cultures and have the common space similar to Turk house's common space (hall) but is an open-air common space (courtyard) are studied. The development of the plan around the common space which is the unvarying principle on establishing Turk house can be noticed also in Diyarbakır's old houses. In these houses the placements of the forms which include the rooms and

which exist around the common space (courtyard) also show variety. This variety causes the formation of different types of plans. However, among the environmental factors the ones which affect this formation widely are considered as main factors.

In the final part the main factors which affect the formal shape of Diyarbakır's old houses are found and the ways of effect are given.

TABLULAR LISTESİ

<u>Şekil No.</u>		<u>Sayfa</u>
1.	Türk evinin tipolojik yapısı.	3
2.	Türk evindeki ortak alanın çeşitli iklim bölgelerine göre konumu. (Önder Küçükerman, Türk Evi, s.108-109.)	11
3.	Türk evinde değişmeyen temel kuruluş ilkelerinin sürekliliği.	27
4.	Orta avlulu plan tipinde, avlu çevresindeki kitlelerin konumlarına göre uygun güneş yönüne yönlendirilme şekilleri.	33
5.	Eski Diyarbakır evleri plan tiplerinde yazlık, kışlık ve baharlık kısımların yönlenmeye göre değişik konumları.	38
6.	İklim bölgesine göre Diyarbakır'ın yer seçimi parametresi verileri. (Eşer Berköz, Yer Seçimi ve Yönlenme, s.2.)	40
7.	Eski Diyarbakır Suriçi evleri plan tipleri.	47
8.	Asal etmenlerin plan tiplerinin oluşumuna olumlu ya da olumsuz etkileri.	48
9.	Eski Diyarbakır evlerinde kitlesel biçimlenmeyi etkileyen asal etmenler ve bunların genel olarak etki şekilleri.	49
10.	Asal etmenlerin kitlesel biçimlenmeyi yatayda ve düşeyde olumlu ya da olumsuz yönde etkileme şekilleri.	50

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No.</u>		<u>Sayfa</u>
1.	Göçebe toplum hayatında Türk evi.	7
2.	Yerleşik toplum hayatında Türk evi.	8
3.	Anadolu'nun iklim bölgeleri. (Önder Küçükerman, Türk Evi, s.37.)	10
4.	Sıcak iklim bölgelerinde görülen ve avluya doğru yönlendirilmiş içe kapalı bir ev (Diyarbakır). (Metin Sözen, Diyarbakır'da Türk Mimarisi, s.238.)	12
5.	Anadolu'nun sert iklim bölgesinde bir ev (Kütahya). (Önder Küçükerman, Türk Evi, s.206.)	13
6.	Akdeniz'de denize doğru yönlendirilmiş bir ev (Alanya). (Hasan Şener, Alanya'da Geleneksel Konutlar, s.119.)	13
7.	Doğal yapı ve iklime göre düsey yerleşim konumu. (Eşher Berköz, Yer Secimi ve Yönlenme, s.2.)	15
8.	Mardin gibi fazla eğimli yerleşmelerde, yönlenme gereksiniminin kitlesel biçimlenmeye etkisinin açıkça görüldüğü bir ev. (Process: Architecture, s.128.)	17
9.	Güneydoğu Anadolu'nun etkisinde kaldığı yapı kültürleri.	30
10.	"L" tipi eski bir Diyarbakır evi kitlesel planı.	34
11.	Behram Pasa Konağı kitlesel planı.	34
12.	Cahit Sıtkı Tarancı evi kitlesel planı.	35

Şekil No.

Sayfa

13.	Bitişik düzenli sıkı sık yerleşmede içe yönelme (Diyarbakır).	42
14.	Bitişik düzende kat adedi ya da yüksekliği ile ilgili sınırlama.	44

RESİMLER LİSTESİ

<u>Resim No.</u>		<u>Sayfa</u>
1.	Harran'da bir ev. (Fotoğraf: Ayhan Bekleyen)	23
2.	Zemin katında eyvan bulunan şekil 10'daki eski bir Diyarbakır evi yazlık kitlesinin avlu içinden görünüşü. (Fotoğraf: Ayhan Bekleyen)	34
3.	Birinci katında eyvan bulunan Behram Paşa Konağı yazlık kitlesinin avlu içinden görünüşü. (Fotoğraf: Ayhan Bekleyen)	35
4.	Kuzey kitlesi olmayan şekil 10'daki bir Diyarbakır evinin (batı güneşi alan kışlık doğu kitlesinin) avlu içinden görünüşü. (Fotoğraf: Ayhan Bekleyen)	36
5.	Kuzey kitlesi olmayan Behram Paşa Konağı'nın (doğu güneşi alan kışlık batı kitlesinin) avlu içinden görünüşü. (Fotoğraf: Ayhan Bekleyen)	36
6.	Cahit Sıtkı Tarancı Evi baharlık batı kitlesinin avlu içinden görünüşü. (Fotoğraf: Ayhan Bekleyen)	37
7.	Cahit Sıtkı Tarancı Evi baharlık doğu kitlesinin avlu içinden görünüşü. (Fotoğraf: Ayhan Bekleyen)	37
8.	Diyarbakır Suriçi'nin kuşbakışı görünüşü. (Fotoğraf: Ayhan Bekleyen)	40
9.	Diyarbakır Suriçi dokusunun görünüşü. (Fotoğraf: Ayhan Bekleyen)	41

BÖLÜM 1. GİRİS

1.1. SORUNUN BELİRLENMESİ

Eski Türk evinin tasarım ve biçimi, bölgelere ve kentlere göre farklılık gösterir. Bu farklılık değişken koşulların bir sonucudur. Başka bir anlatımla, her bölgenin koşullarına uyum gösteren bir tasarım ve biçimlenmeden söz edilebilir.

Birbirine yakın olan Bitlis ve Diyarbakır şehri eski evleri ve hatta Diyarbakır içindeki eski evler de, plan ve biçim olarak birbirlerine benzememektedirler.

Eski Türk evinin genel karakteri, birimleri birbirine bağlayan bir ortak birimin bulunmasıdır. Bu ortak birim, bölgelere göre sofa, eyvan ya da avlu şeklinde değişiklik göstermektedir. Özel karakteri ise odaların ortak birim çevresindeki farklı dizilişleri ile belirginleşir.

Ortak birim (bağlayıcı birim), Türk evinde adı ne olursa olsun değişik araştırmacılar tarafından ele alınmış ve sınıflandırılmıştır.

Sedad Hakkı Eldem'e göre eski Türk evi, dış sofalı tipten

karnıyarık(1) tipe ve daha sonra da dış etkiler sonucu içe dönük orta sofaya doğru evrim geçiren bir tipolojiyi izlemektedir(2). Buna göre; S.H. Eldem Türk evini dış, iç, orta sofalı ve sofasız olmak üzere dört türe ayırmıştır(3).

Önder Küçükerman'da, Sedad Hakkı Eldem gibi Türk evini dört kısımda incelemiştir. Bu sınıflandırmaya göre sofasız evlere sıcak, dış sofalı evlere sıcak ve ılıman, orta sofalı evlere sıkışık yerleşme ve soğuk, iç sofalı evlere ise dış etkilere karşı korunması gereken bölgelerde rastlanmaktadır(4).

Türk evinde ortak birimin yeri, yapının biçimini belirlemektedir. En genel anlamda Türk evinin tipolojik yapısı Tablo 1 de görülmektedir.

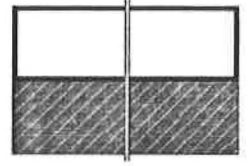
-
- (1) Karnıyarık : "Ortada sofanın veya salonun, iki yanda odaların yer aldığı ev planı".
Doğan Hasol, Mimarlık Sözlüğü (4.Baskı. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 1990), s.272.
 - (2) Ayda Arel, "Geleneksel Türk Evi Konut Mimarisi," (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, I.T.Ü. Mimarlık Fak., 1982), s.50.
 - (3) Cengiz Bektaş, "Halkın, Elinden.. Dilinden...", Mimarlık Dergisi, 4, 157 (1978), s.9. ; S.H. Eldem, Türk Evi Plan Tipleri (İstanbul: I.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1954), s.22-25.
 - (4) Önder Küçükerman, Türk Evi (4.Baskı. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1991), s.108-109.

Tablo 1. Türk evinin tipolojik yapısı

SOFASIZ, AVLUSUZ,
EYVANLI YA DA
EYVANSIZ TIP

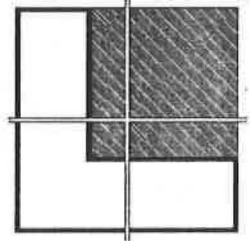

YAN SOFALI
YA DA
YAN AVLULU

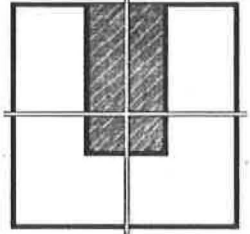

DIŞ SOFALI,
DIŞ AVLULU,
EYVANLI YA DA
EYVANSIZ TIP

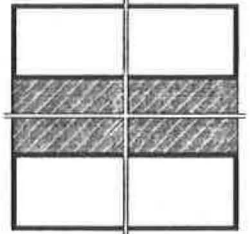
"L" SOFALI
YA DA
"L" AVLULU

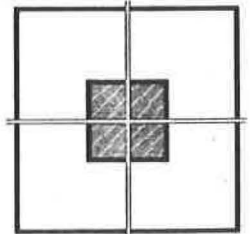
"U" SOFALI
YA DA
"U" AVLULU

İÇ SOFALI,
İÇ AVLULU,
EYVANLI YA DA
EYVANSIZ TIP

ORTA SOFALI,
ORTA AVLULU,
EYVANLI YA DA
EYVANSIZ TIP

ODALAR (EVLER)

ORTAK ALAN (SOFA YA DA AVLU)

Türk evinin biçimlenmesini Sedad Hakkı Eldem yaşama kültürüne, arazinin karakterine ve yapı malzemesine(5), Önder Küçükerman ise geleneklere, ekonomik koşullara, bölgesel doğal verilere ve uygulama ilkeleri(6) gibi bazı çevresel etmenlere bağlamıştır.

Kısaca ; Türk evi, bağlayıcı birim ve odaların, çevresel etmenlere göre düzenlenmesi ile biçimlenen bir "...kompozisyonudur."(7).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Diyarbakır'da da farklı tipte eski evler bulunmaktadır. Bu eski evlerin bir kısmı avlusuz olmakla birlikte, büyük çoğunluğunda avlu görülür. Avlunun yeri, kitlesel biçimlenmeyi etkilemiştir. Bu oluşum, yapıldıkları dönemlerdeki çevresel etmenlerin bir sonucudur. Ancak kitle biçimlenmesinde çevresel etmenlerin tümü aynı etkinlikte değildir. Biçimlenmede bazı koşullar daha etkili olmuştur. Asal nitelikteki bu çevresel etmenlerin belirlenmesi ve kitlesel biçimlenme ile ilişkisinin kurulması gerekmektedir.

(5) Cengiz Eruzun, "Türk Mimarlığında Sedad Hakkı Eldem Ekolü," Argos Dergisi, 2 (Ekim 1988), s.110-114.

(6) Önder Küçükerman, Ön. ver., s.93.

(7) Asım Mutlu, "Geleneksel Türk Evinde Mekan," İç Mekan Düzenleme Bilim Dalı Konferansları (1976-77 Ders Yılı), (İstanbul : M.S.Ü. Mim. Fak. Mim. Bİ. Yayın No: 4, 1984), s.39.

1.2. ARASTIRMANIN AMACI

Arastırmanın amacı, eski Diyarbakır Suriçi evlerinin kitlesel biçimlenmelerine neden olan asal etmenlerin belirlenmesidir. Bu belirleme, Diyarbakır'da üretilecek yeni evlerin tasarım ve biçimlendirilmesinde yararlı olabilir.

1.3. ARASTIRMANIN ÖNEMİ

Eski yapılarda belirgin bir biçimde görülen çevresel etmenler ile tasarım ilişkisi, bugün gözardı edilmekte ve üretilen yapıların bir çoğu, içinde bulunduğu bölgenin koşullarına uymayan bir biçimde tasarlanmaktadır.

Bu çalışmada elde edilecek sonuçlar yeni ev üretiminde ölçüt olarak kullanılabilir. Arastırma bu konularda yol gösterici olması açısından önemlidir.

1.4. VARSAYIM

Bu çalışma, eski Diyarbakır evlerinin kitlesel biçimlenmesinde sosyal, ekonomik, siyasal, yasal, kurumsal ve yönle ilgili koşullardan oluşan çevresel etmenlerin etkin olduğu varsayımına dayanmaktadır.

1.5. SINIRLILIKLAR

Arastırma, Diyarbakır suriçi eski evlerini kapsamaktadır. Bu evlerden tescilli olanlar ele alınmış ve kitlesel biçimlenme ile çevresel etmen ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.

1.6. YÖNTEMİN GELİSTİRİLMESİNDEKİ ASAMALAR

Diyarbakır Suriçi tescilli eski evleri ve kitlesel biçimlenmelerinin araştırılması, ilk asamada alan çalışması şeklinde olmuştur. Alan çalışması sonunda çeşitli kitlesel biçimli farklı plan tiplerine rastlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, çevresel etmenler (kullanıcıya, doğal ve yapma çevreye, siyasal, yasa ve kurumlara, kaynak sistemine bağlı etmenler) ile Türk evi biçimi arasındaki ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, eski Diyarbakır evinin kitlesel biçimini etkileyen etmenler araştırılmıştır. Kitlesel biçimlenmeyi en çok etkileyen çevresel etmenler, asal etmenler olarak kabul edilmiş ve konu: yönlenmeye, sosyal, ekonomik ve siyasal duruma, yasa ve kurumlara göre açıklanmıştır.

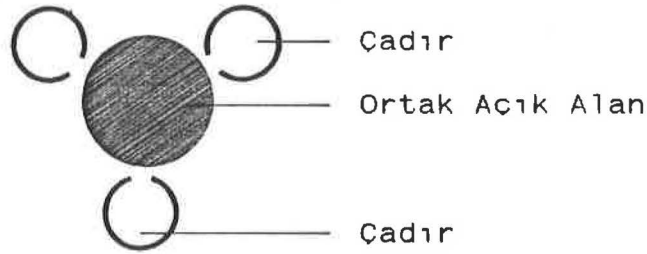
Sonuçta, eski Diyarbakır evi kitlesel biçimini etkileyen asal etmenler belirlenmiş ve biçimlenmeye etkileri tablolar halinde ortaya çıkarılmıştır.

BÖLÜM 2. ÇEVRESEL ETMENLER VE ESKİ TÜRK EVİ KİTLESEL BİÇİMİNE ETKİSİ

2.1. KULLANICIYA BAĞLI ETMENLER

Türk evi biçiminin oluşumu, göçebelik döneminin izlerini taşır. Bu dönemde Türkler, yerleşmeye elverişsiz Asya steplerinde yaşamışlardır. Barınak olarak, taşınabilen hafif yapı "çadır"ı kullanmışlardır.

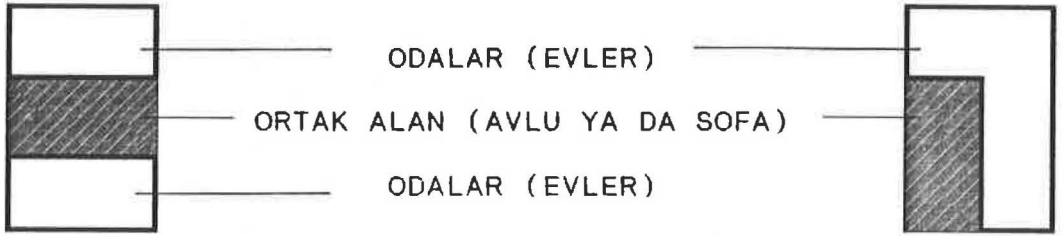
Çadır, içinde bir ailenin barındığı yasama birimidir. Bu birim göçebe toplum hayatı içinde gelişmiş ve biçimlenmiştir. Göçebe yerleşiminde akraba çadırlar bir araya toplanmışlardır. Ana ve baba, çocuklar, gelinler ve damatların çadırlarının bir araya gelmesi ile bir ortak açık alan oluşturulmuştur(8)(Şekil 1).

Şekil 1. Göçebe toplum hayatında Türk evi.

(8) Ernst Diez, Die Kunst der Islamischen Völker (Berlin : 1917), s.173.

Türk evinin biçimlenmesi ile toplum hayatı arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ, Orta Asya ve Anadolu'da göçebelikten yerleşik hayata geçişte de devam etmiştir. Görülen süreklilik göçebe çadırlarının yerlerini, yerleşik düzene geçildiğinde odalara bırakması ile daha da belirginleşir. Buna çadırların bir çatı altında toplanması da denebilir (Şekil 2). Bu toplanmada temel ilke yine aynıdır. Çünkü odalar, göçebe döneminde olduğu gibi yerleşik düzende de ortak bir alana (avlu ya da sofa) açılır.

Şekil 2. Yerleşik toplum hayatında Türk evi.

Sonuç olarak eski Türk evi biçiminin özellikleri, Asya'da sürdürülen göçebe hayatının alışkanlıklarına ; orta mekânın oluşumuna, büyük aile yaşayışının sürekliliğine bağlanabilir.

Türklerin islamiyeti kabulleri ve aile yaşantısının kutsallığı da konut biçimini etkilemiştir. Bu etki yapıya gizliliğin sağlanması şeklinde girmiştir. Türk evinde gizlilik içte ve dışta olmak üzere iki kısma ayrılır.

İç gizlilik, bir eve gelen erkek ve kadın konukların iki ayrı bölümde ağırlanması ile sağlanmıştır. Bu iki bölüm harem ve selamlıktır. Harem bölümü evin hanımı tarafından kadın konukların, selamlık bölümü ise evin erkeği tarafından erkek konukların ağırlanmasına uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Oturma, yemek ve yatma gereksinimlerine bu bölümler ayrı ayrı cevap vermektedirler. Ancak harem ve selamlık bölümü her evde bulunmayıp daha çok zenginlerin evlerinde dikkat çekicidir.

Dışa karşı gizlilik ise avlu duvarlarının yüksekliği, zemin katlarının dışa kapalılığı(9) ve dışarıdan görünen sofanın ahşap kafeslerle örtülmesinde(10) görülür. Dışa kapalı yapı biçimi Asya ülkelerinin ortak özelliğidir. Bu ise aile yaşantısının kutsallığına olan inançlarından ileri gelmektedir.

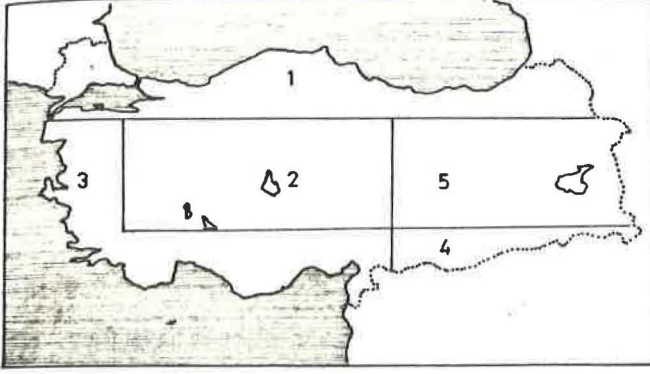
Çeşitli araçlar ve yollarla elde edilen gizlilik, Türklerin kendi yarattıkları özel çevreye varma cabasının bir anlatımıdır.

(9) Önder Küçükerman, Ön. ver., s.48.

(10) Asım Mutlu, Ön. ver., s.40.

2.2. DOĞAL VE YAPMA ÇEVREYE BAĞLI ETMENLER

2.2.1. IKLİM

Sekil 3.
Anadolu'nun İklim Bölgeleri

1. Kuzey Anadolu
2. İç Anadolu
3. Güney ve Güneybatı Anadolu
4. Güneydoğu Anadolu
5. Doğu Anadolu

Önder Küçükerman, Türk Evi, s.37'den yararlanılmıştır.

Türkiye'de değişik iklim bölgelerinin bulunması, üretilen evlerin biçimlerini de etkilemiştir. Bu etki orta alan ve odaların yerleşiminde dikkati çeker. Ortak alan ve bu birim çevresindeki odaların iklime göre yerleşimini Önder Küçükerman tablo 2'deki gibi ele almıştır(11).

Türk evinde ortak alanın konumunda olduğu gibi dış ile olan bağlantısı da iklime göre değişmektedir. Buna göre; ortak alan, Kuzey ve Orta Anadolu'da doğrama ile örtülerek korunmuştur. Akdeniz kıyılarında bu birim balkon şeklinde olup bahçeye açık durumdadır. Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise ortak alanın üstü açıktır(12).

(11) Önder Küçükerman, Ön. ver., s.108-109.

(12) Aynı, s.33.

Tablo 2. Türk evindeki ortak alanın cesitli iklim bölgelerine göre konumu.

SOFASIZ (Kurulmamış Orta Alan - Sıcak İklim Bölgelerinde)

DIS SOFALI (Yapının Dış Kısımındaki Orta Alan - Sıcak ve Ilıman İklim Bölgelerinde)

IÇ SOFALI (Yapının İç Kısımındaki Orta Alan - Dış Etkilere Karşı Korunması Gereken Bölgelerde)

ORTA SOFALI (Yapının Ortasındaki Orta Alan - Soğuk İklim Bölgelerinde)

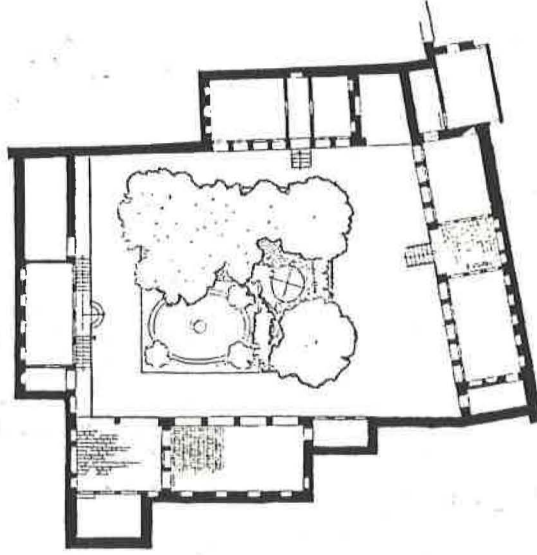
Önder Küçükerman, Türk Evi, s.108-109'dan alıntı.

Manzara, rüzgar ve tercih edilen güneş yönleri, Mezopotamya'dan Çin'e kadar uzanan bütün Asya topraklarında evin planlanması ve biçimlendirilişinde önemli birer etken durumundadır(13). Bu etkenler, Anadolu'da da evlerin biçimlendirilişinde etkili olmuş ve "yönlenme olgusu"nu ortaya çıkarmıştır(14).

(13) Ernst Egli, Geschichte des Stödtebaues (Zürich: 1958).

(14) Önder Küçükerman, Ön. ver., s.89.

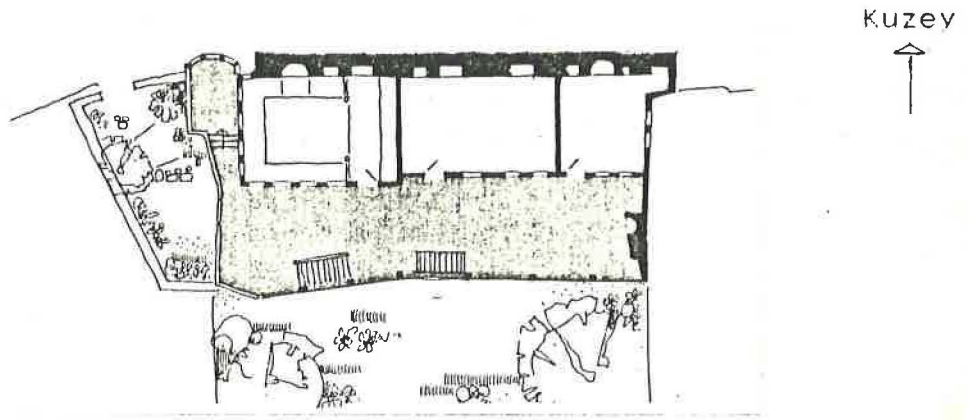
Anadolu'nun sıcak iklim bölgelerinde güneşe karşı korunmak için avluya doğru yönlendirilmiş (Şekil 4), sert iklim bölgelerinde de kuzey rüzgarlarına kapatılmış ve diğer yönü bahçeye açılmış (Şekil 5), Akdeniz bölgesinde ise denize doğru yönlendirilmiş (Şekil 6) ve meltem rüzgarlarının odalara kadar gelmesi için dış sofanın önü açık bırakılmış(15) evlerde yönlenme olgusunun biçimlenmeye etkisi görülmektedir.

Şekil 4. Sıcak iklim bölgelerinde görülen ve avluya doğru yönlendirilmiş içe kapalı bir ev (Diyarbakır).

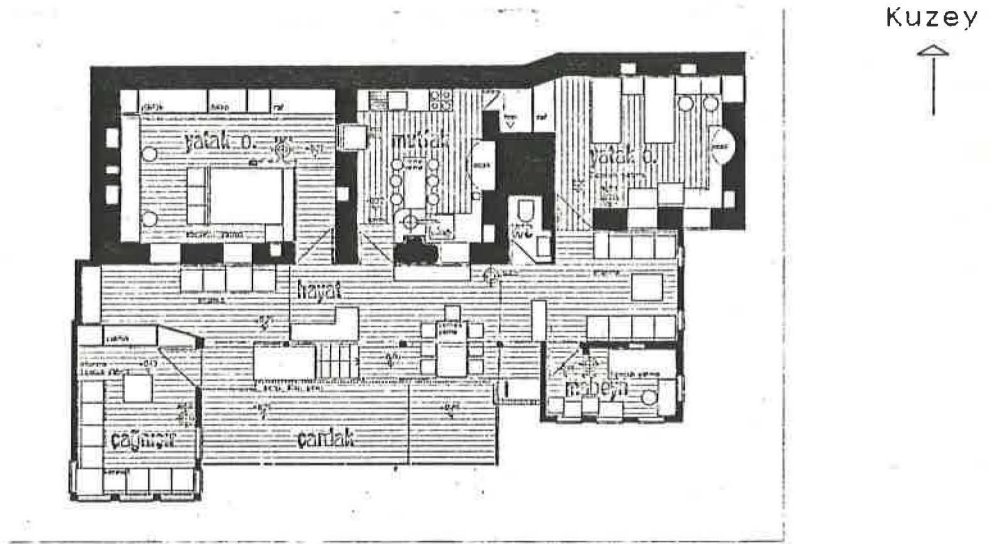
Metin Sözen, Diyarbakır'da Türk Mimarisi, s.238'den alıntı.

(15) E.Asım Kömürcüoğlu, Das Alttürkische (Wiesbaden : Deutschen Archäologischen Institut in Istanbul, Otto Harrassowitz, 1970), s.53.

Sekil 5. Anadolu'nun sert iklim bölgesinde bir ev (Kütahya).

Önder Küçükerman, Türk Evi, s.206'dan alıntı.

Sekil 6. Akdeniz'de denize doğru yönlendirilmiş bir ev (Alanya).

Hasan Şener, Alanya'da Geleneksel Konutlar, s.119'dan alıntı.

Türk evinde yönlendirme, yazlık ve kışlık bölümleriyle daha da belirginleşir. Anadolu'nun birçok bölgesinde yaşayış, yaz ve kış dönemlerinde ayrı evlerde devam eder. Bazı bölgelerdeki evlerde ise aynı ev içinde hem yazlık hem de kışlık bölümler bulunmaktadır.

Yazlık konutlar, serin esintilere açık olacak şekilde yönlendirilmiş, yüksek, duvarsız ya da bol pencerele tutulmuştur.

Kışlık konutlar ise serin esintilere kapalı olacak şekilde yönlendirilmiştir.

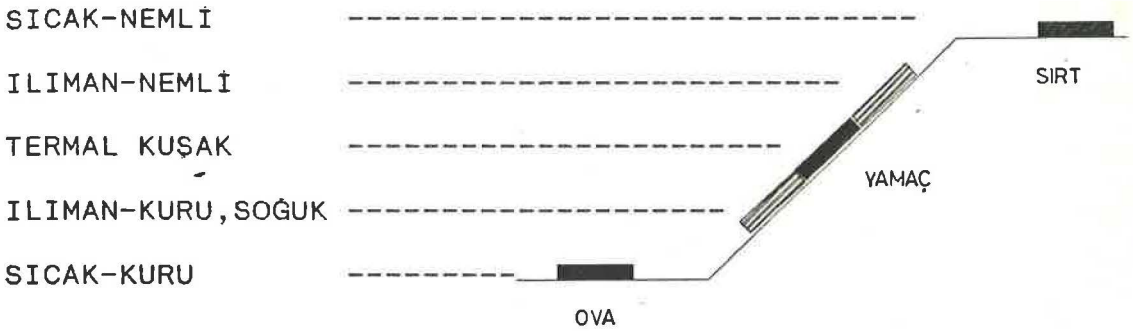
Türkiye'de hem yazlık (açık-serin) hem de kışlık (kapalı-iyi korunmuş) odaları bulunan konut tiplerine de rastlanmaktadır. Buna, iklim sonucu oluşan ve yönlenme olgusunun ortaya çıkardığı, yazlık ve kışlık odaları bulunan eski Diyarbakır evleri örnek olarak gösterilebilir.

2.2.2. YERLEŞME

Konut yer seçiminin doğal koşullara uyum sağlaması gerekmektedir. Türkiye'de farklı doğal yapı ; sahil, dağlık, ovalık v.b. bölgeler, farklı iklim etkenleri,

değişik yasama biçim ve ortamları farklı yerleşimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur(16).

Türkiye'de farklı doğal yapı ve iklime göre düşey yerleşim konumu (Şekil 7) de görülmektedir(17).

Şekil 7. Doğal yapı ve iklime göre düşey yerleşim konumu.

Eşer Berköz, Yer Seçimi ve Yönlenme, s.2'den uyarlandı.

Türklerin yaşam biçimlerindeki değişme Anadolu'da eski kentlerin çevresine ya da hayvancılık ve tarıma elverişli alanlara yerleşmeleri ile başlamıştır(18). Bu ilk

(16) Esad Suher, "Çevre Koşulları İçinde Konut Eylemleri," Mimarlık ve Sanat Dergisi, 7 (1967), s.7.

(17) Eşer Berköz, "Yer Seçimi ve Yönlenme," (Yayınlanmamış Ders Notu, İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Şehircilik Bölümü), s.2. ; Necati Şen, "Yapı Strüktürüne Biçimlenme ve Kabuk Olarak İklim Etkisi," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1967), s.38.

(18) Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi-Selçuklular Devri (İstanbul : İ.Ü. Edebiyat Fak. Tarih Böl., 1944), s.180.

yerleşmelerde oluşan yapılar arasındaki düzen, evlerin biçimlendirilmesini de etkilemiştir. Kent yerleşmeleri bir meydan, çeşme ya da daha çok bir dinsel merkez (cami) çevresinde gelişmiştir(19).

İklimin sıcak olduğu yerlerde, yapı dış kabuk yüzeyinin azaltılması amacı ile evlerin biraraya toplanması sonucunda bitişik düzende evler oluşmuştur. Bu evlerde ortak alan, eski Diyarbakır evlerinde olduğu gibi avludur. Orta Anadolu'daki sınırlandırılmış dar yerleşmelerde de binalar önünde küçük avlulara rastlanır. Ancak bu avlular, Diyarbakır ve Mezopotamya avlusundan farklı olup bir iç bahçe niteliğindedir(20). Bu tip dar yerleşmelerde içe doğru "yönlenme olgusu" dikkati çeker.

Ayrık düzene, Karadeniz'de meyve bahçeleri içinde kalmış eski evler örnek gösterilebilir. Her evin çevresinde büyük bahçelerin bulunması, ortak alanlarının bu kısımlara yönlendirilmesi, ayrık düzenin ortaya çıkmasında etkindir.

Yerleşmenin eski evlerin biçimine etkileri, farklı yapı düzenlerini ortaya çıkarmıştır. Bunlar ; sıkışık

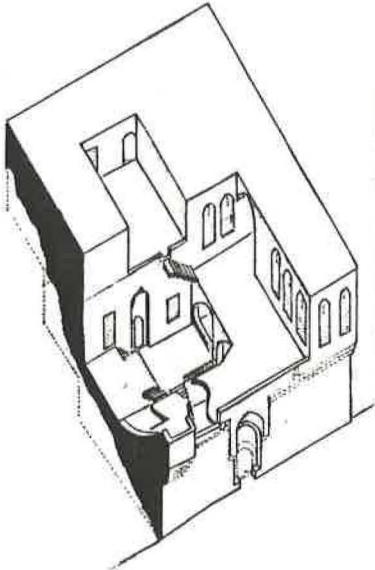
(19) Önder Küçükerman, "Geleneksel Türk Evinde Çevre Tasarımı ve Oda Kavramı," Mimarlık ve Sanat Dergisi, 10 (1981), s.34.

(20) Rudolf Naumann, Architektur Kleinasiens (Tübingen : 1955), s.337.

yerleşmelerde avluya, sofaya ve iç bahçeye yönlendirilmiş bitişik düzenli, sıkışık olmayan serbest yerleşmelerde ise ayrı düzenli evlerdir.

Yerleşme düzeninden doğan yönlenme olgusunun biçimlenmeye diğer bir etkisi de arazi eğimidir. Kuzeydoğu Anadolu'da ayrı düzendeki evlerin yönlenmesini güneşten çok arazinin eğimi etkilemiştir(21). Eğim yönünde aşağıya ve açıklığa bakan cephe, ön cephe niteliğindedir.

Eğimli arazide kurulmuş olan bitişik düzendeki bir başka yerleşme örneği de Mardin evleridir. Eğime göre yönlenme gereksiniminin yapının kitlesine etkisi bu yerleşmede açıkça görülmektedir (Şekil 8).

Şekil 8.
Mardin gibi fazla eğimli yerleşmelerde, yönlenme gereksiniminin kitlesel biçimlenmeye etkisinin açıkça görüldüğü bir ev.

Process: Architecture,
93 (1990), s.128'den
uyarılandı.

(21) Orhan Özgüner, Köyde Mimari Doğu Karadeniz (Ankara: O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayın No: 13, 1970), s.42.

2.3. SIYASAL, YASA VE KURUMLARA BAGLI ETMENLER

Siyasal anlamda savunmanın ağır bastığı Eski Anadolu ve bu mirası devralan Türk şehirleri, yüksek duvarlarla çevrilmiş bir kale içinde gelişmiştir. Şehirde ev yapımı için gerekli alanlar, nüfusun artması ile azalmıştır. Sıkışık yerleşim, rastgele ve düzensiz bir görüntünün(22) oluşmasına neden olmuştur. Bu görüntü birbirine yakın ve hatta bitişik yapılanmayı ortaya çıkarmıştır. Savunma nedeniyle surlarla çevrili bu kapalı şehir modelinde, mahalleler dar bir alan içerisinde bulunur ve bitişik-sıkışık düzen nedeniyle evlerin sayısı oldukça fazladır. Bitişik düzende üretilen evlerin yüksekliğini, komşu evin özel alanlarına (sofa ya da avlu) bakmamak, görüşünü, güneşini, havasını kesmemek(23) gibi önemli nedenler etkilemiştir. Ayrıca İslam dininde "...inşa edeceğin binanın boyunu komşunun binasından daha yüksek yapma, böylece onun rüzgarına mani olursun."(24) görüşü de komşuluk ilişkilerinde kat yüksekliğine verilen önemi göstermektedir.

(22) Önder Küçükerman, Türk Evi, Ön. ver., s.38.

(23) Cengiz Bektaş, Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Bodrum (2.Baskı. İstanbul : Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1983), s.107.

(24) İbrahim Canan, Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye (İstanbul : Bayrak Yayıncılık, 1991), s.465.

Kapalı şehir modelini oluşturan surlar 15. yüzyıldan sonra önemini yitirince, yerleşmeler sur dışına alınmış(25) ve açık şehir modeli oluşmuştur. Yapıların yüksekliği açık şehir modellerinde ya da köy ve kasabalarda ağır basan savunma gereksiniminden etkilenmiştir. Bu oluşumda yapılar ayrıık ya da bitişik düzende ve yüksektir.

Asya'da görülen savunma amaçlı "yüksek ev" tipi, Türklerin yayılma hareketiyle Anadolu'da da görülmüştür(26). Örneğin, önceleri kapalı bir şehir modeli gösteren Bodrum, kale içinden dışına taşan yerleşmelerle açık şehir görünümü almış ve savunma gereksinimi "Kule Ev"lerle sağlanmıştır(27). Bunlarda iki metreyi geçen bahçe duvarları ve yapı yükseklikleri ile savunmanın amaçlandığı görülmektedir(28).

İlk yerleşmelerde her aile kendi evinin işçisi ve ustası durumundaydı. Ev tasarımı, deneyimlerle ve komşuların birbirinden etkilenmesi sonucunda ortaya çıkmış ve iyi komşuluk ilişkileri korunacak şekilde planlanmıştır. Bu

(25) Doğan Kuban, 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi (5.Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1988), s.206.

(26) Ayda Arel, Ön. ver., s.39.

(27) Cengiz Bektas, Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Bodrum, Ön. ver., s.94.

(28) Aynı, s.56.

planlamada uyulması gereken kural ve bu kurala uyulmasını sağlayan güç, gelenek ve göreneklerdir.

Osmanlılar döneminde ev yapımında, bir takım kurallar ve bu kuralların uyulmasını denetleyen kurumlar oluşmuştur. Bu dönemde belirli bir bölgenin toplu yerleşim birimlerindeki inşaat düzenlemelerini, Hassa Mimarlar Ocağı'na bağlı bölge mimarları yapmıştır(29). Hassa mimarları devlet binalarınının planını yapar, diğer tüm yapıların projelerini inceler ve hatalı durumlarda değişiklik yaparak ruhsat verirlerdi(30). Ev yapımı ise mimarlardan ruhsat alan yapım ustaları tarafından gerçekleştirilirdi(31).

Osmanlılar döneminde ev yapımı konusunda çıkan sorunlara Şer'i Mahkemeleri bakardı. Bu mahkemeler kadılar (hakimler) tarafından yönetilirdi. Bugün, eski evlerin yapımında ortaya çıkan sorunlar ancak Şer'iyeye Sicillerinden (Kadı defterleri) öğrenilmektedir.

Kadılar evlerin yapımını kanun hükmünde kararlar sayılan çeşitli fermanlar buyurarak etkilemişlerdir. Buna Osmanlı

(29) Zeki Sönmez, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı (1.Baskı. İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No : 288, 1988), s.254.

(30) Zarif Olgun, Hassa Mimarları (İstanbul : Arkitekt Yayını, 1939), s.3.

(31) Ayda Arel, Ön. ver., s.74.

İmparatorluğu'nun baskenti olan İstanbul'dan bir kaç örnek verilebilir.

İmar düzenlemeleri getiren aşağıdaki fermanlarda,

- Yangın tehlikesine karşı, 947 tarihinde, evlerin çardaklı olmaması ve kerpiçten yapılmasının(32),
- 947 tarihinde, saçakların eskisi gibi 18 parmaktan daha uzun yapılmamasının(33),
- 975 tarihinde çardak yapımının yasaklanmasının(34),
- 1107 tarihinde, evlerin yapımında yeniden taş malzemenin kullanılmasının(35),
- 1137 tarihinde, müslümanlara ait evlerin 12 ziradan, müslüman olmayanların ise 9 ziradan yüksek olmamasının(36),

buyurulması bunlara sadece bir kaç örnektir.

2.4. KAYNAK SİSTEMİNE BAĞLI ETMENLER

Yerleşilen bölgelerdeki mevcut kaynaklar (doğa, insan ve para), yapının biçim ve uygulamalarını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu etkinin ilk belirtisi mevcut yapı malzemesinin kullanımı biçiminde olmuştur.

(32) Ahmed Refik, Onaltıncı Yüzyılda İstanbul Hayatı (1553-1591) (2.Baskı. İstanbul : 1935), s.85.

(33) Aynı, s.140.

(34) Aynı.

(35) Ayda Arel, Ön. ver., s.71.

(36) Ahmed Refik, Hicri Onikinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200) (İstanbul : 1930), s.83.

Eski Türk evleri, içinde buldukları bölgede en çok rastlanan yapı malzemesinden üretilmiştir. Buna göre ; Kuzey Anadolu ahşap, Orta Anadolu kerpiç ve taş, Batı Anadolu taş, Güney Anadolu ahşap ve taş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ise taş yapıların daha çok görüldüğü bölgeler olmuştur(37).

Kitlesel biçimlenme olarak ahşap, taş ve kerpiç evler arasındaki fark çatının şeklidir. Orta Anadolu'nun kerpiç evleri, yerine göre taş evlerin düz çatılarını ya da ahşap evlerin kırma çatılarını almışlardır(38).

Eski evlerin yapımında kullanılan malzemenin, kitleselel biçim etkisine en güzel örneği Urfa-Harran evleridir(39). Harran'da bulunan tek yapı malzemesi topraktır. Toprak pişirilerek tuğla haline getirilmiştir. Ev üstü, bu tuğlalar kullanılarak kubbe şeklinde kapatılmıştır (Resim 1).

Eski Türk evi, göçebelik döneminde içinde oturan kişiler tarafından biçimlendirilmiştir. Bu biçim, göçebe hayatında ve yerleşik düzene geçişte de genel ilke olarak hiç

(37) Önder Küçükerman, Türk Evi, Ön. ver., s.38.

(38) E. Asım Kömürcüoğlu, Ön. ver., s.52.

(39) Cahit Erol, "Harran Evleri", Pirelli Dergisi, 289, (Temmuz 1989), s.18-19.

değişmemiştir. İlk yerleşik düzendeki konut tasarımı ise yerel ustalar tarafından yapılmıştır.

Resim 1. Harran'da bir ev.

Yerel ustalar, loncalardan(40) yetişen ve lonca kuralları içinde değişik yeniliklere kapalı olan kişiler oldukları için konut mimarisinde yerel yapım alışkanlıkları geçerli olmuştur(41). Çeşitli zamanlarda Anadolu kentlerini dolaşan gezginlerin gözlemleri de bunu kanıtlamaktadır.

(40) Lonca: Eskiden yapı esnaflarının; yapı işçileri, nakkaşların, taşçıların kurdukları birliğe ve kararlar almak üzere toplandıkları yere verilen ad.

Doğan Hasol, Ön. ver., s.337.

(41) İlber Ortaylı, "Tarihsel Evrimi İçinde Mimarlar," Mimarlık Dergisi, 3 (1976).

Türk göçebe hayatında, her ailenin kendileri tarafından üretilmiş bir çadırları bulunurdu. Ekonomik yönden güçlü olan kişilerin çadırlarınının diğerlerinden farkı sadece daha süslü ve gösterişli olmasıydı(42).

İlk yerleşik hayata geçildiğinde, her aile kendi evinin işçisi durumundaydı. Bulunulan bölgedeki mevcut yapı malzemesi, ev üretiminde kullanıldığı için üretilen evler arasında ekonomik yönden büyük farklar ortaya çıkmamıştır.

Yerleşmelerde büyüme ve çeşitli kurallara uyma ve ev yapımının teknik yönden güçlü olan yapı ustalarına bırakılması zorunluluğu, yapı malzemesinin işlenmesi ve diğer beceri gerektiren işler, ekonomik yönden evler arasında bir takım farkların oluşmasına neden olmuştur. Ancak bu fark, Türk evi kuruluş ilkelerine etki etmemiştir(43). Örneğin odaların ortak alan çevresindeki değişmeden tekrarlanan düzenleri Türk evi kuruluş ilkelerinin süregeldiğinin bir kanıtıdır.

Kaynakların (doğa, insan, para) Türk evine etkisi, harem ve selamlığı ile yazlık ve kışlığı bulunan, çok odalı, büyük parsel ya da parseller üzerinde kurulan, ortak alanları gösterişli evlerde açıkça görülmektedir.

(42) Celal Esad Arseven, Türk Sanatı Tarihi (İstanbul : İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi), s.30.

(43) Önder Küçükerman, Ön. ver., s.209.

BÖLÜM 3. ESKİ DIYARBAKIR EVİ KİTLESEL BİÇİMİNİ ETKİLEYEN ASAL ETMENLER

3.1. KULLANICIYA BAĞLI ETMENLER İÇİNDE SOSYAL YAPI

Kullanıcıya bağlı etmenler;

- o İnsanın fizyolojik ve psikolojik yapısından kaynaklanan etmenler
- o Barınma gereksinimine ilişkin etmenler
- o Eylemler
- o Sosyal ve töresel etmenler (44) dir.

Bu etmenler daha çok halkın sosyal yapısını kapsamaktadır. Bu nedenle sosyal yapı, eski Diyarbakır evi kitlesel biçimini etkileyen asal etmenlerden biri olarak incelenebilir.

Kitlesel biçimlenmeye etkisi bakımından sosyal yapı; gizlilik, yaşam şekli ve kültür etkileşimi olmak üzere üç kısımda ele alınabilir.

(44) Ertan Özkan, "Yapım Sistemlerinin Seçimi İçin Bir Yöntem," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, K.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1976), s.240.

3.1.1. GIZLILIK

Gizlilik, eski Diyarbakır evleri kitlesel biçimini etkilemiştir. Özellikle dini inancın etkisindeki bir aile yaşantısı ve bunun sonucu oluşan evin gizliliği hem içte hem de dışta dikkat çekicidir.

İçte gizlilik harem ve selamlık bölümleri ile sağlanmıştır. Eski Diyarbakır evlerinde, her eski Türk evinde olduğu gibi harem (kadınlara ait) ve selamlık (erkeklerle ait) bölümü bulunur. Eski evlerde bu bölümler iki ayrı ev gibi düşünülmüş, ancak bağlantı bir ara kapı ile sağlanmıştır. Zengin ailelere ait evlerde bu iki bölüme de rastlanır. Diğerlerinde ise avlu evin haremidir(45).

Dışa gizlilik, evin yüksek duvarlar arkasında kalması ve dışarıya kapalı olması ile açıklanabilir. Bu kapalılık, sokak ve yandaki komşu evlere doğru olur(46).

Sonuçta; eski Diyarbakır evlerinin kitlesel biçimlenmesinde gizlilik, harem ve selamlık bölümlerinin oluşmasında etkili olmuştur (Bkz. Ek-G).

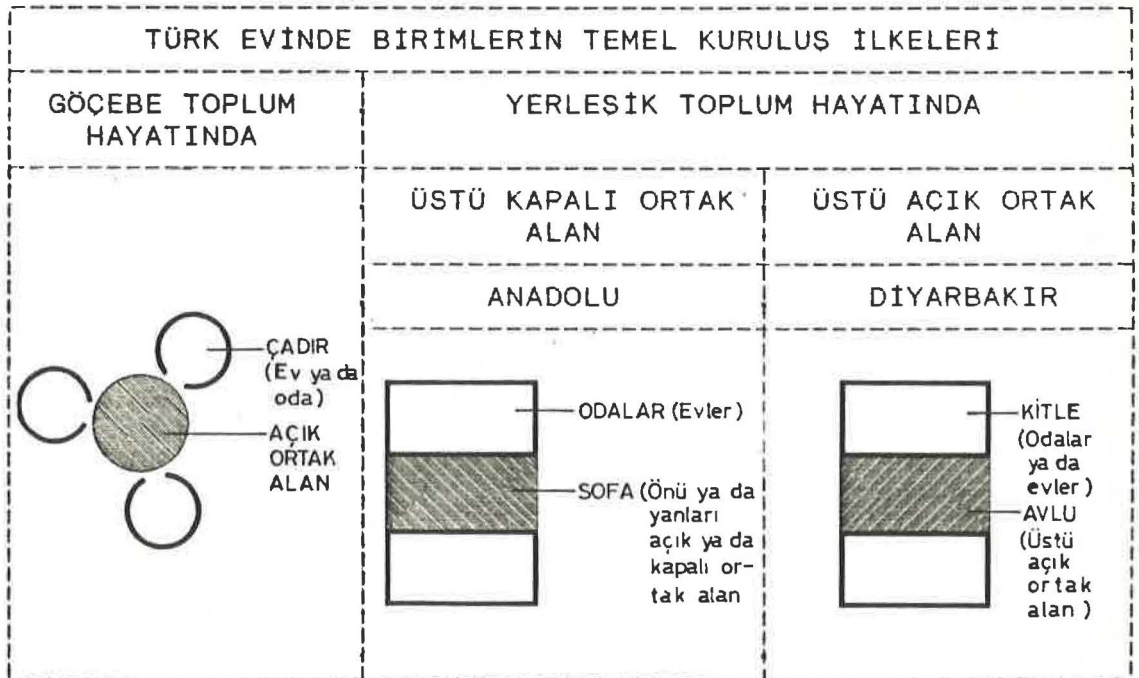
(45) "Muvaffak Uyanık, "Diyarbakır Evleri," Realite Dergisi" Doğan Erginbaş, Diyarbakır Evleri (İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1953), s.8'deki alıntı.

(46) Metin Sözen, Diyarbakır'da Türk Mimarisi (1.Baskı. İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını No:21, 1971), s.230.

3.1.2. AILE YAPISI VE YASAM

Eski Diyarbakır'da aile yapısı, evlerin kitlesel biçimini etkilemiştir. Aile yapısı, büyük ve ataerkil bir niteliktedir. Büyük aile; ana, baba ve çocukların oluşturduğu çekirdek ailelerden meydana gelmiştir. Bu nedenle çekirdek akraba ailelerin bir ortak alan çevresinde yaşadıkları bir düzen oluşmuştur. Aynı ilke Orta Asya'da başlamış ve Anadolu'da da devam etmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Türk evinde değişmeyen temel kuruluş ilkelerinin sürekliliği.

Aile yapısının büyüklüğü; evlerin büyüklüğünü, avlu ve çevresindeki kitlelerin sayısını belirler. Bu ekonomik

yönden de aile yapısını etkilemiştir. Sait Pasa Konağı ev büyüklüğü açısından buna bir örnektir (Bkz. Ek-G).

Eski Diyarbakır evlerinde çatının eğimli değil de düz bir dam şeklinde olması günlük hayatın bir sonucudur. Halk sıcak yaz geceleri damda taht denilen yataklarda yatardı. Bu kullanıcı gereksinimine bağlı etmen, damın yatma eyleminde kullanılmasına, dolayısıyla düz yapılmasına neden olmuş ve kitlesel biçimlenmeyi bu yönde etkilemiştir.

3.1.3. KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ

Geleneksel ev kavramını, belli bir kültürün geliştirdiği yaşama modeli olarak yorumlayan Amos Rapoport, evin biçimsel oluşumunda esas belirleyicilerin toplumsal ve kültürel etmenler olduğunu, fiziksel etmenlerin (iklim, malzeme, yapım yöntemleri ve teknoloji) ise yapıyı ikinci derecede etkilediğini savunur(47).

Eski Diyarbakır ve Mezopotamya evleri kitlesel biçimleri ile birbirlerine benzemektedirler. Bu benzerlik yapı kültürü etkisi ile olabilir. Çünkü Diyarbakır yakınlık olarak Mezopotamya ile adeta kaynaşmıştır. Bu nedenle böyle bir benzerlik çok doğaldır. Ayda Arel'in "Doğu Toroslar

(47) Ayda Arel, Ön. ver., s.77.

zincirinin güneyindeki açık iç avlulu taş ev (eski Diyarbakır evleri, Urfa evleri v.b.), Mezopotamya konut geleneğini sürdürür(48)" cümlesi bu yapı kültür etkileşimi tezini savunmaktadır. Rapoport'un da değindiği gibi kültürel etmenler ana belirleyicilerdir. Mezopotamya ve İran mimarisindeki "eyvan" biriminin eski Diyarbakır evlerinde de görülmesi(49) bu belirleyicinin doğruluğunu göstermektedir.

Eski Mezopotamya evi, avlu çevresinde gelişir. Odalar plan tipine göre avlunun dört, üç ya da iki yanındadır. Oda bulunmayan avlu kenarı ise eski Diyarbakır evlerinde olduğu gibi duvarla çevrilidir(50).

Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan eski Diyarbakır evleri, Türk evi kuruluş ilkelerine de biçimsel olarak uyum gösterir. Ancak ortak alan anlayışı olarak Türk evindeki sofanın yerini, Mezopotamya kaynaklı eyvan ve avlu ikilisi almıştır.

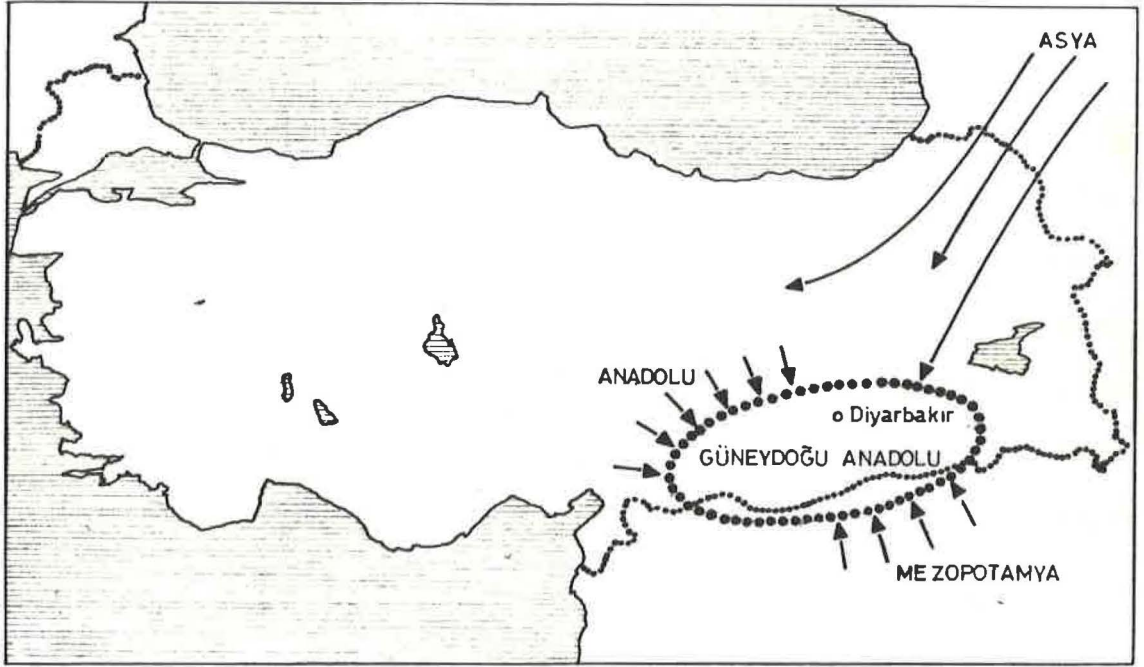
Eski yapı kültür etkileşimi bakımından Güneydoğu Anadolu'yu etkileyen alanlar Şekil 9 da açıkça görülmektedir. Buradan

(48) Ayda Arel, Ön. ver., s.25.

(49) E.Asım Kömürcüoğlu, Ön. ver., s.61.

(50) Adnan Turani, Dünya Sanat Tarihi (Ankara: 1983), s.7.

eski Diyarbakır evlerinin kitlesel biçimlenmesinde hem Türk evi hem de Mezopotamya evi geleneğinin sürmüş olduğu sonucu çıkarılabilir.

Şekil 9. Güneydoğu Anadolu'nun etkisinde kaldığı yapı kültürleri

3.2. DOĞAL VE YAPMA ÇEVREYE BAĞLI ETMENLER İÇİNDE YÖNLENME

Doğal ve yapma çevreye bağlı etmenlerden bazıları;

o İklim (Doğal Çevre)

o Yerleşme (Yapma Çevre)

İklim ve yerleşme biçimi kitlelerin yönlenmesini etkileyebilir. Eski Diyarbakır evi kitlesel biçimini

etkileyen ve avlulu plan tiplerinin olusumunda ana belirleyici olan yönlenme, iklim ve yerlesmeye göre iki kısımda incelenebilir.

3.2.1. IKLİM

Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk iklim etkisi altındaki Diyarbakır'da Surici eski evleri avluludur. Avlu, kuru yaz sıcağı ve soğuk kış rüzgarlarına karşı en basit korunma şeklidir(51). Eski Diyarbakır evlerindeki avlu, Orta Anadolu'daki iç bahçe niteliğindeki avludan farklı(52) olup, Mezopotamya avlusu ile aynı özellikleri taşımaktadır(53). Çünkü Diyarbakır, Mezopotamya'ya yakın sıcak bir iklime sahiptir.

Eski Diyarbakır avlusu ile Türk evindeki sofanın ortak niteliği bağlayıcı olmalarıdır. Ancak aralarındaki fark, değişik iklimlerden kaynaklanmaktadır. Bağlayıcı avlu, sıcak iklim bölgelerinde görülür ve üstü açıktır. Bağlayıcı sofa ise sıcak bölgelerde görülmez ve üstü, genellikle de yanları kapalıdır.

(51) Orhan Şahinler, "Avlular," İç Mekan Düzenleme Bilim Dalı Konferansları (1976-77 Ders Yılı) (İstanbul: M.S.Ü. Mimarlık Fak. Mim. Bl. Yayın No: 4, 1984), s.109.

(52) Rudolf Naumann, Ön. ver., s.337.

(53) Adnan Turani, Ön. ver., s.7.

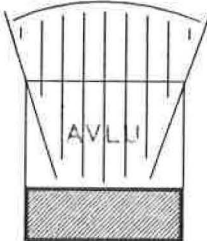
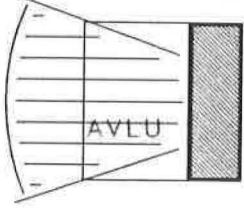
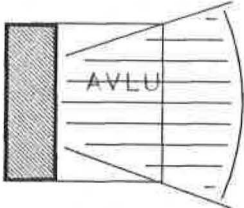
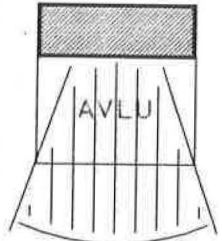
Sıcak ve kurak iklimin eski Diyarbakır evi biçimine etkisi, avlu çevresindeki kitlelerin dizilişlerinde ve içe doğru yönlendirilmelerinde açıkça görülür. Avlu çevresinde dizilen odaların oluşturduğu kitleler, uygun güneş yönüne göre yerleştirilmişlerdir. Bu yönlenme, yazın kullanılan yazlık ve kışın kullanılan kışlık odaların ayrı yerlerde tasarlanmasına neden olmuştur. Kışlık ve yazlık odaların yanında baharlık birimlere de yer verilmiştir.

Eski Diyarbakır evlerinde bütün kitle ya da kitleler genel olarak avlu içine bakarlar. Bunların orta avlulu plan tipinde uygun güneş yönünde konumlandırılmaları Tablo 4 de görülmektedir. Dış avlulu plan tipinde (Bkz. Ek B-C-D) yazlık, kışlık ya da varsa baharlık bölümlerinin konumlandırılmaları farklılık gösterir. İç avlulu plan tipindeki yazlık ve kışlık kitlelerin yönlendirilmesi ise orta avlulu plan tipindeki kitle konumlandırılmasına uymaktadır.

Suriçi evlerinde ortak alan avlu ve eyvandır. Avlu, eyvanın devamı ve tamamlayıcısıdır(54). Avlunun asal işlevi birimleri birbirine bağlamak, eyvanın ise oturmadır. Bunun yanında ikisi de hem bağlayıcılık hem de oturma işlevini yüklenmiştir. Genel olarak eyvan yazlık kitle içerisinde bulunur ve kuzeye bakar. (Resim 2,3)

(54) Doğan Erginbas, Ön. ver., s.18.

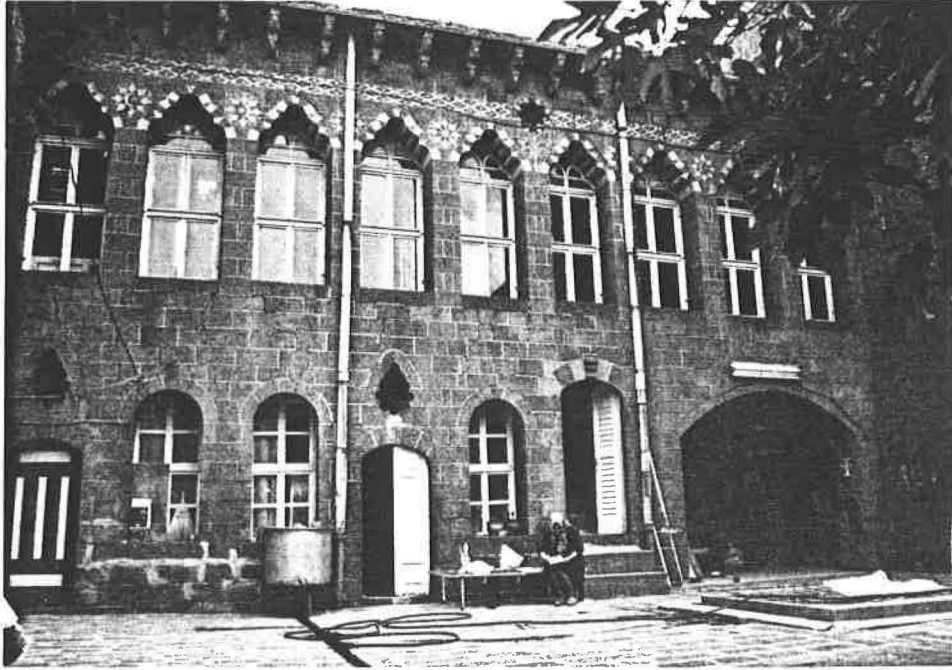
Tablo 4. Orta avlulu plan tipinde, avlu çevresindeki kitlelerin konumlarına göre uygun güneş yönüne yönlendirilme şekilleri.

KİTLELER	KİTLELERİN YÖNLENDİRİLME ŞEKİLLERİ
YAZ KİTLESİ (YAZLIK)	<p style="text-align: center;">KUZEY</p>
BAHAR KİTLESİ (BAHARLIK)	<p style="text-align: center;">BATI</p> <p style="text-align: center;">DOĞU</p>
KIŞ KİTLESİ (KIŞLIK)	 <p style="text-align: center;">GÜNEY</p>

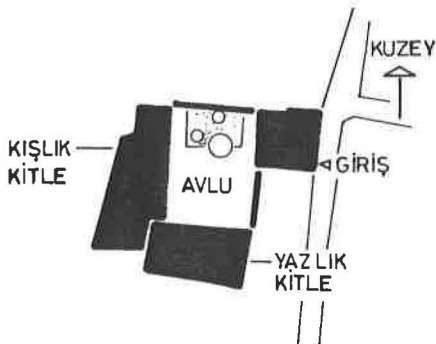
Yazlık kitlenin avlu çevresindeki konumu, bütün plan tiplerinde aynıdır. Avlunun daima güneyinde bulunur (Bkz. Ek-B,C,D,E,F,G) ve kuzeye bakar (Şekil 10,11).

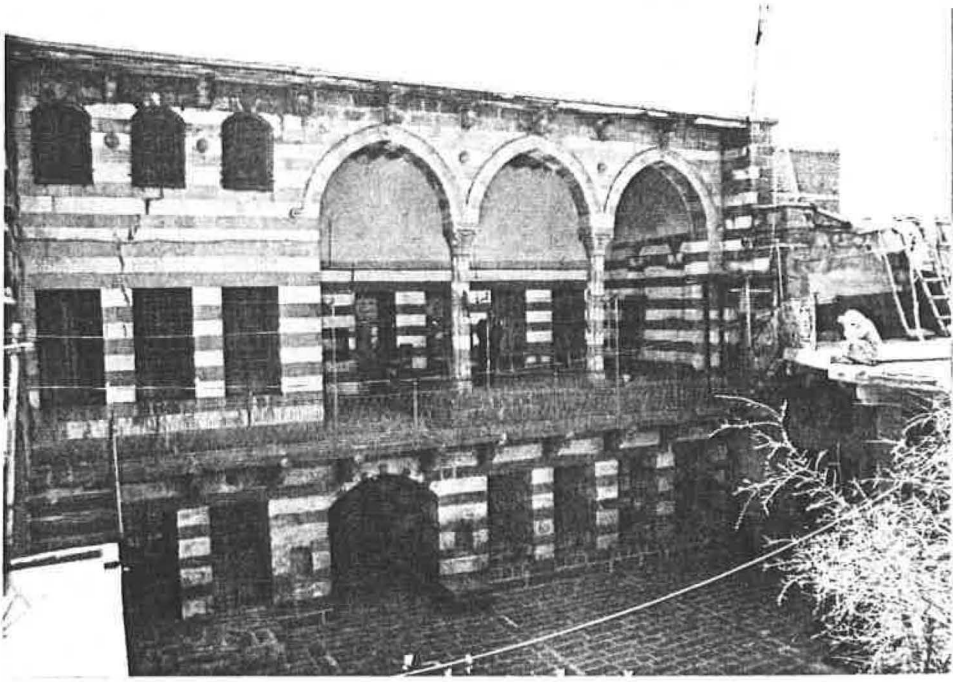
Şekil 10.
"L" tipi eski bir
Diyarbakır evi
kitlesel planı.

Resim 2. Zemin katında eyvan bulunan şekil 10'daki eski bir
Diyarbakır evi yazlık kitlesinin avlu içinden
görünüşü.

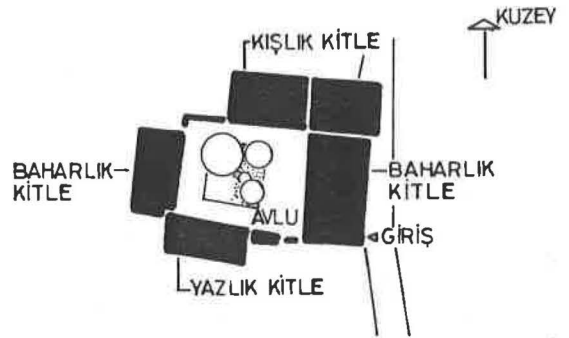
Şekil 11.
Behram Paşa Konağı
kitlesel planı.

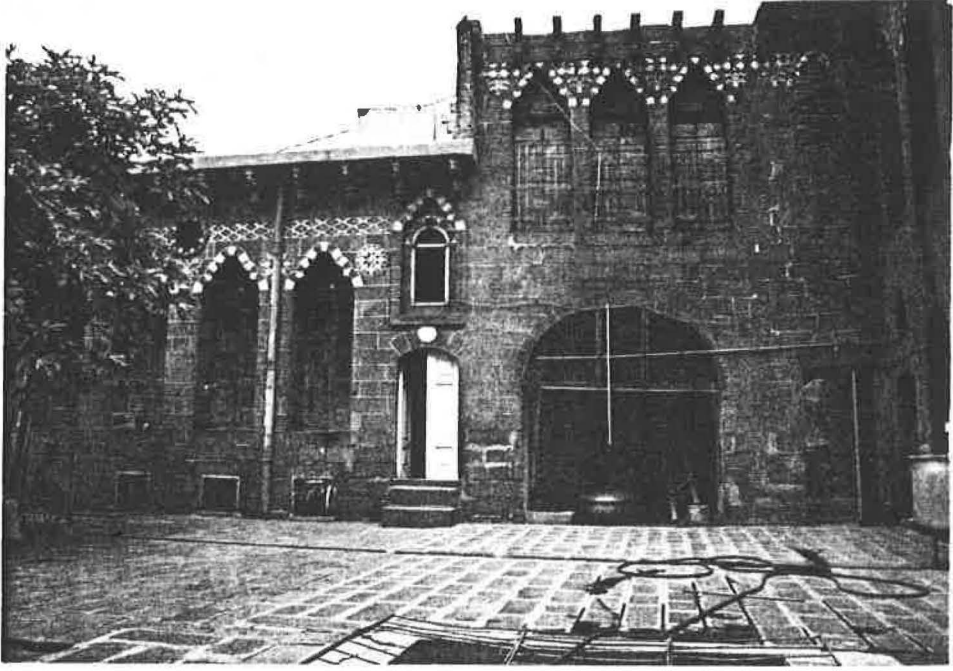
Resim 3. Birinci katında eyvan bulunan Behram Pasa Konağı yazlık kitlesinin avlu içinden görünüşü.

Kışlık kitle, avlunun genellikle kuzeyinde bulunur ve güneye bakar. Kuzey kitlesi bulunmayan eski evlerde avlunun doğusundaki ve batı günesi alan kitle (Resim 4 ve Şekil 10), kuzey ve doğu kitlesi bulunmayan eski evlerde ise avlunun batısındaki ve doğu günesi alan kitle kışlık bölümü oluşturur (Resim 5 ve Şekil 11).

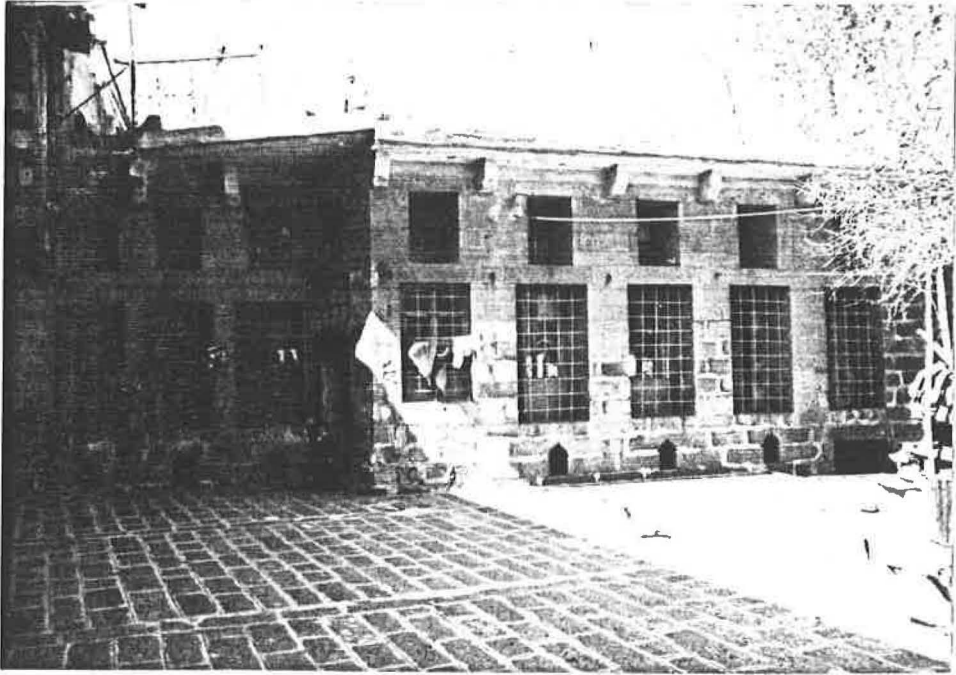
Baharlık kitle ise "U" tipi dış ve orta avlulu evlerde görülür (Bkz. Ek-C,F). Avlunun doğu (Resim 7) ya da batısında (Resim 6) bulunur ve doğu ya da batıya bakar.

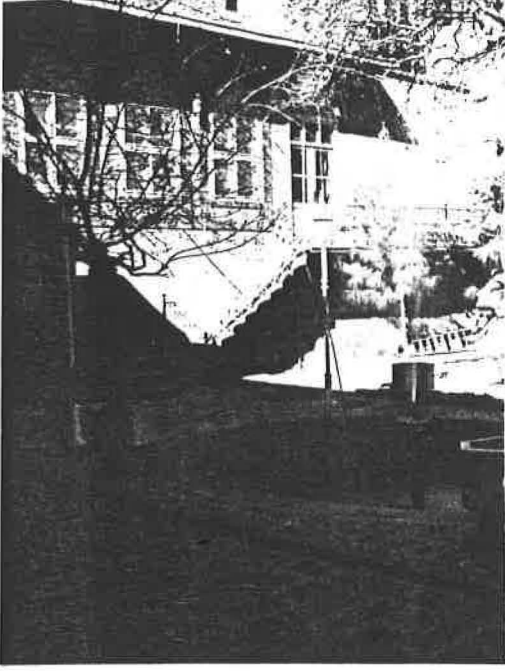
Şekil 12. Cahit Sıtkı Tarancı evi kitlesel planı.

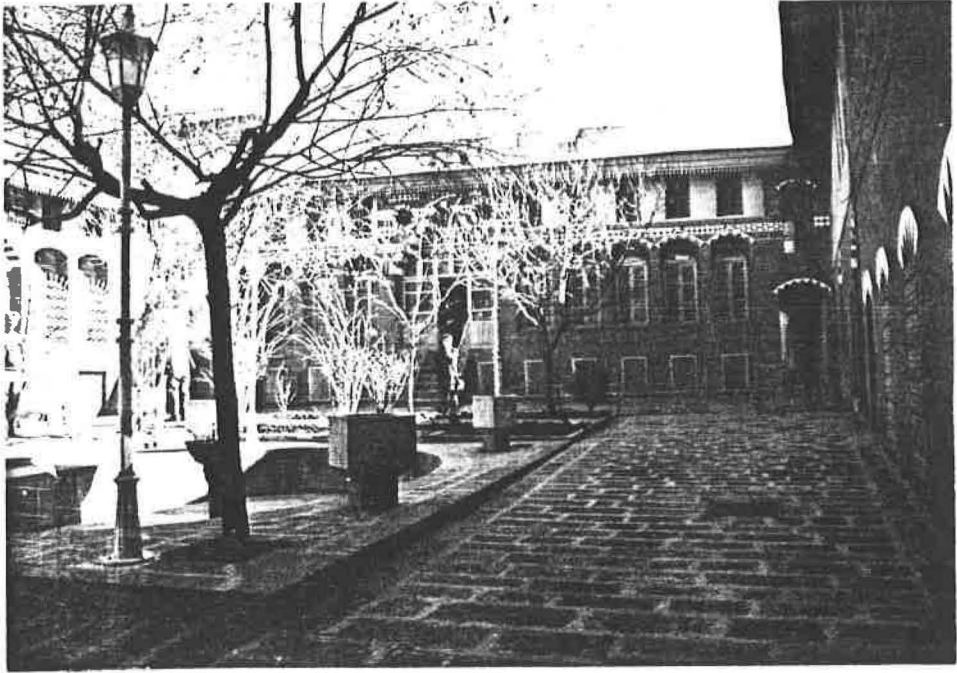
Resim 4. Kuzey kitlesi olmayan şekil 10 daki eski bir Diyarbakır evinin (batı güneşi alan kışlık doğu kitlesinin) avlu içinden görünüşü.

Resim 5. Kuzey kitlesi olmayan şekil 11 deki Behram Paşa Konağının (doğu güneşi alan kışlık batı kitlesinin) avlu içinden görünüşü.

Resim 6.
Cahit Sıtkı Tarancı Evi
baharlık batı kitlesinin
avlu icinden görünüşü.

Resim 7. Cahit Sıtkı Tarancı Evi baharlık doğu kitlesinin
avlu icinden görünüşü.

İklim sonucu oluşan yönlenmenin kitlesel biçimlenmeye etkisi, mevsimlik kitlelerin (yazlık, kışlık, baharlık) meydana gelmesinde ve bunların plan tiplerine göre olan değişik konumlarında görülür (Tablo 5).

Tablo 5. Eski Diyarbakır evleri plan tiplerinde yazlık, kışlık ve baharlık kısımların yönlenmeye göre değişik konumları.

PLAN TIPLERİ	MEVSİMLİK KİTLELERİN AVLU ÇEVRESİNDEKİ KONUMLARI
DIŞ AVLULU ("L" TİPİ)	
DIŞ AVLULU ("U" TİPİ)	
DIŞ AVLULU (ARA TİP)	
İÇ AVLULU	
ORTA AVLULU	

Eski Diyarbakır evlerinde avlu çevresindeki oda dizilerinin meydana getirdiği kitlelerin planı, dörtgen şeklindedir. Kitlelerin üst kısmı, ahşap kirisler üzerine binen toprak ile örtülmüştür. İklimin sıcak ve yağış miktarının az olması nedeniyle çatı (dam) düzdür. Sıcaklığın etkisini azaltmak için damda değişik türde doğal yalıtım malzemeleri (yonga, hasır, saz, kıvamlı çamur, killi toprak) kullanılmıştır.

3.2.2. YERLEŞME

Diyarbakır şehri suriçi yerleşimi, Karacadağ volkan kütesinden çıkıp, Mio-Pliosen tortullarını örten bazalt lavlarının meydana getirdiği yayla kenarında ve Dicle vadisinden yüz metre yükseklikte bir düzlük üzerindedir(55) (Resim 8).

İklim bölgelerinde yer seçimi parametresi verilerine göre Diyarbakır yerleşiminin özellikleri Tablo 6 'da görülmektedir.

Sıcak ve kuru bir iklime sahip olan bölgelerde, yerleşmelerin her zaman ova üzerinde olması

(55) Ahmet Necdet Sözer, Diyarbakır Havzası (Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını, 1969), s.85.

savunulur(56). Buna göre, Diyarbakır yerleşimi doğal koşullara uyum göstermektedir.

Resim 8. Diyarbakır Suriçi'nin kusbakışı görünüşü.

Tablo 6. İklim bölgelerine göre Diyarbakır'ın yer seçimi parametresi verileri.

Şehir Adı	İklim Bölgesi	Yerel Eğimi	Yerel Karakteri
Diyarbakır	Sıcak-Kuru	(Yatay) 0-6°	Ova

Eşer Berköz, Yer Seçimi ve Yönlenme, s.2'den alıntı.

Diyarbakır eski kent yerleşimi, suricindedir. Böylece savunma daha kolay sağlanmıştır(57). Bu sınırlandırılmış

(56) Necati Sen, Ön. ver., s.38.

(57) "Rüstü Üçler, "Diyarbakır Evlerinin Mimari Bakımdan Tetkiki," Bayındırlık Dergisi" Doğan Erginbas, Ön. ver., s.9'daki alıntı.

alana yerleşme zorunluluğu, evlerin birbirlerine yakın olarak üretilmesine neden olmuştur(58). Bu yakınlık zamanla bitişik düzenli evleri meydana getirmiştir. Her evin, avlulu ve odalarının bu açık ortak alana yönelmiş olması bitişik düzenin daha kolay uygulanmasını sağlamıştır. Bu ise suriçinde belirli bir doğrultuda toplanma ve yoğunlaşma sonucunu ortaya çıkarmıştır (Resim 9).

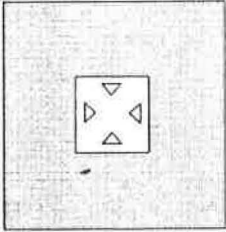

Resim 9. Diyarbakır Suriçi dokusunun görünüşü.

Bitişik düzen, avlu çevresinde kitlelerin dizilmesinde ve içe yönelmede ortaya çıkar. Buna göre eski Diyarbakır

(58) "Haluk Togay, "Diyarbakır Evleri," Arkitekt" Dogan Erginbaş, Ön. ver., s.12'den alıntı.

konut mimarisinde içe yönelme, kitlelerin genellikle tek manzara (istisna olarak sadece dışa gelen kitlelerde bulunan cumbalarla sokak görülmektedir) olan avluyu görmesi şeklindedir. Bu evin kitlesel biçimini etkilemiştir (Şekil 13).

Şekil 13.
Bitişik düzenli sıkışık yerleşimde içe yönelme (Diyarbakır).

3.3. SİYASAL, YASA VE KURUMLARA BAĞLI ETMENLER

Diyarbakır şehrinin çok eski dönemlerde siyasal anlamda ne kadar önemli bir şehir olduğu çevresinde bulunan ve Çin Seddi'nden sonra dünyada ikinci uzunlukta olan surlardan anlaşılmaktadır.

Suriçi gibi sınırlı bir alana yerleşmek zorunda kalan halk, evlerini birbirlerine yakın ve hatta bitişik yapmışlardır(59). Kitleler arasında bulunan dar sokaklardaki amaç, ancak yük hayvanlarının geçmesini sağlamak ve gölgeli alanlar oluşturmaktır.

(59) Doğan Erqinbas, Ön. ver., s.7.

Surisinde bulunan sıkışık düzendeki eski evlerin içe dönük oluşu, dini inancın etkisi, yaşam biçimi ve ikinci bir savunma garantisi sağlama isteği ile açıklanmaktadır(60).

Avlu, evin haremidir ve başka bir evden görünmez. Çünkü çevresinde, içe bakan kitleler ve kitle bulunmayan kısımlarda ise yüksek duvarlar bulunur. Yataydaki kapalılığa karşın gizliliği bozabilecek tek sorun düşeydeki yükseklik olmuştur. Bu da yasalar ve yasalara uyulmasını sağlayan gelenek ve göreneklerle sınırlandırılmıştır. Sınırlamaya uyulmadığında ise engelleme, kadınlar ve kadınların çıkarmış olduğu fermanlarla olmuştur.

Avlu çevresindeki kitlelerin genelde az katlı olmasının nedeni, komşunun gizliliğine duyulan saygıdır(61). Bu kural dini inanç, gelenek ve görenekler sonucu oluşan yapı yapma kuralları ile belirginleşir. Eskiden ev yapımında uyulan bazı kurallar şunlardır ;

o Yapılacak olan bir evin penceresi, bitişik evin bahçesine ya da avlusuna bakıyorsa, bahçe ya da avlu sahibi diğerine pencere açtırtmama hakkına sahiptir(62).

(60) Doğan Erginbaş, Ön. ver., s.9.

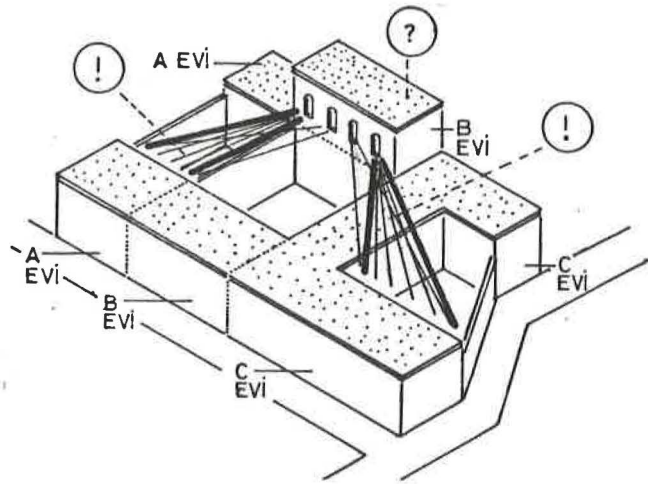
(61) Aynı, s.13.

(62) Molla Ali Bin Osman, "Mesken Yapma Âdâbı," Fetvâ Mecmuası, Hicri 1192.

o Eski ev üzerine çıkılan yeni katın pencereleri, diğer evin avlusunu ve damını (yatma nedeniyle) görüyorsa, karşı ev sahibi "... gayri müslüm dahi olsa ..." pencerelerin açılmasına engel olabilir(63).

o Eski ev yapımında kat yüksekliği konusunda uyulması istenen "ev yüksekliğinizi altı arşından yüksek yapmayınız(64)" kuralı evlerin kitlesel biçimlenmelerini etkilemiştir.

Sözü edilen bu kurallar yapı yüksekliğini sınırlandırmış ve kitlesel biçimlenmeyi bu yönde etkilemiştir. Bu etki, çevresindeki kitlelerin tek ortak bakış yönü avlu olan bitişik düzendeki eski evlerde dikkati çeker (Şekil 14).

B evi birinci kat pencereleri, A ve C evleri avlularını gördüğü için A ve C evlerinin sahipleri bu pencerelerin açılmasına engel olma hakkına sahiptir. Bu nedenle B evi sahibi avlusuna doğru yönelmiş fakat komşu gizliliğini bozan pencereleri açamaz ve dolayısıyla birinci katı inşa ettiremez.

Şekil 14. Bitişik düzende kat adedi ya da yüksekliği ile ilgili sınırlama

(63) Molla Ali Bin Osman, Ön. ver.

(64) Çarşamba Müftüsü Sofuzâde Seyyid Hasan Efendi, "Hane ve Mesken Yapmanın Âdâbı," Mecmâü'l-Âdab, Hicri 1304, s.209.

3.4. KAYNAK SİSTEMİNE BAĞLI ETMENLER İCİNDE EKONOMİK YAPI

Eski Diyarbakır evi kitlesel biçimi, içinde bulunduğu parselle göre şekillenmiştir. Sosyal hayatın gereği olarak içte gizliliği sağlayan harem ve selamlık bölümleri, büyük parsel ya da parseller üzerine kurulmuş eski evlerde görülürler. Bu tür evler genellikle ekonomik yönden güçlü ailelere aittir.

Eski Diyarbakır evlerinde mevsimsel uyumun gereği olan yazlık, kışlık ve baharlık bölümlerin varlığı da mal sahibinin ekonomik durumunu göstermektedir. Kışlık ve yazlık bölümler bütün evlerde bulunmaktadır. Ancak baharlık bölüm zenginlerin evlerinde görülür. Yine zenginlerin evlerinde avlu ve eyvan gibi birimler büyük ve gösterişlidir. Eyvanın, avluya bakan cephesindeki kemer sayısı ve yüksekliği bu birimin büyüklüğünü gösterir. Eski evlerde eyvanlar bir, iki, üç ya da dört kemerli oluşlarına göre çeşitli büyüklükte dirler(65).

Eski Diyarbakır evlerinin kitlesel biçimine ekonominin olumlu etkisi, harem ve selamlığı ile yazlık, kışlık ve baharlığı olan büyük eyvanlı ve avlulu, çok kitleli ve odalı, büyük parsel ya da parseller üzerine kurulan evlerde apaçık görülmektedir (Bkz. EK-G).

(65) Doğan Erginbas, Ön. ver., s.17-18.

BÖLÜM 4. SONUÇ VE ÖNERİLER

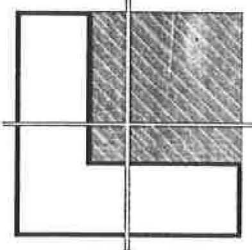
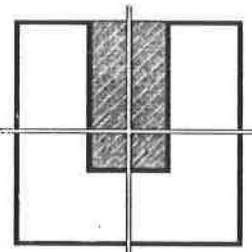
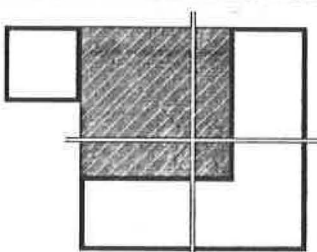
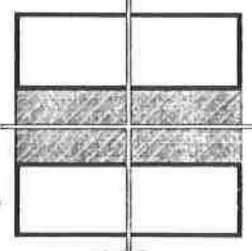
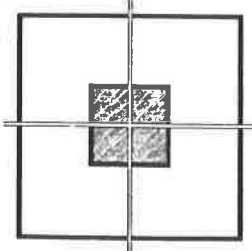

4.1. SONUÇ

Türk evi kitlesel biçimi, bölgelere, şehirlere göre ve aynı şehir içinde dahi farklılık gösterir. Bu farklılık çevresel etmenlerin (kullanıcıya, doğal ve yapma çevreye, siyasal, yasa ve kurumlara, kaynak sistemine bağlı etmenler) bir sonucudur.

Eski Diyarbakır evi kitlesel biçimi, avlu çevresindeki kitle ya da kitlelerin konumlarına göre değişir. Bu nedenle farklı plan tipleri (Tablo 7) oluşmuştur. Farklı plan tipleri yapıldıkları dönemlerdeki çevresel etmenlerin bir sonucudur. Ancak kitlesel biçimlenmeyi en çok etkileyen çevresel etmenler, asal etmen olarak kabul edilmiştir.

Asal etmenlerden siyasal, yasal ve kurumsal etkiler ile sosyal yapı ve yönlenme etkisi, bütün plan tiplerinde olumludur. Ekonomik yapı ise dış avlulu "U" tipi ve orta avlulu plan tiplerini olumlu, diğerlerini ise olumsuz yönde etkimiştir (Tablo 8).

Tablo 7. Eski Diyarbakır Suriçi evleri plan tipleri.

	"L" TİPİ	
DIŞ AVLULU PLAN TİPİ	"U" TİPİ	
	ARA TİP	
İÇ AVLULU PLAN TİPİ		
ORTA AVLULU PLAN TİPİ		
	KİTLE	
	AVLU	

Tablo 8. Asal etmenlerin plan tiplerinin olusumuna olumlu ya da olumsuz etkileri.

PLAN TIPLERİ	ASAL ETMENLER			
	SOSYAL YAPI	EKONOMİK YAPI	YÖNLENME	SIYASAL, YASA VE KURUMLAR
"L" TİPİ	+	-	+	+
DIŞ AVLULU TİP	+	+	+	+
ARA TİP	+	-	+	+
İÇ AVLULU TİP	+	-	+	+
ORTA AVLULU TİP	+	+	+	+

Asal etmenlerden her biri kitlesel biçimlenmeyi farklı olarak etkilemiştir (Tablo 9) ;

- o Sosyal yapı, harem ve selamlık bölümünün olusmasına neden olmus, ancak bu daha çok ekonomik yapısı güçlü ailelerin evlerinde görülmüştür.
- o Ekonomik yapı; kitlelerin sayısını, arsa ve kitle büyüklüğünü etkilemiş, ancak sosyal yapı yönünden büyük ailelerin evlerinde de bu özelliklere rastlanmıştır. Ayrıca baharlık bölümünün varlığı da ekonomik yapının bir göstergesidir.
- o Yönlenme, iklim ve yerleşme nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu da kitlesel biçimlenmeyi yazlık, kışlık, baharlık

bölümlerinin oluşumu ve içe kapalılık şeklinde etkimiştir.

o Siyasal, yasal ve kurumsal etmenler ise kitlesel biçimlenmeyi kat adedi ve yüksekliği olmak üzere düşey yönde etkilemiştir.

Tablo 9. Eski Diyarbakır evlerinde kitlesel biçimlenmeyi etkileyen asal etmenler ve bunların genel olarak etki şekilleri.

ASAL ETMENLER	ETKİ ŞEKLİ
SOSYAL YAPI	HAREM VE SELAMLIK BÖLÜMLERİNİN OLUŞUMU
EKONOMİK YAPI	KİTLE SAYISI, ARSA VE KİTLE BÜYÜKLÜĞÜ
YÖNLENME	MEVSİMLİK BÖLÜMLERİN OLUŞUMU VE İÇE KAPALILIK
SIYASAL, YASA VE KURUMLAR	KAT ADEDİ VE YÜKSEKLİĞİ

Asal etmenlerin kitlesel biçimlenmeye yatay ve düşeydeki etki şekilleri değişiklik gösterir. Yatayda; ekonomik yapı ve yönle ilgili, düşeyde ise; siyasal, yasal ve kurumsal koşullar etkili olmuştur. Sosyal yapı ise hem yatayda hem de düşeyde kitlesel biçimlenmeye etkimiştir (Tablo 10).

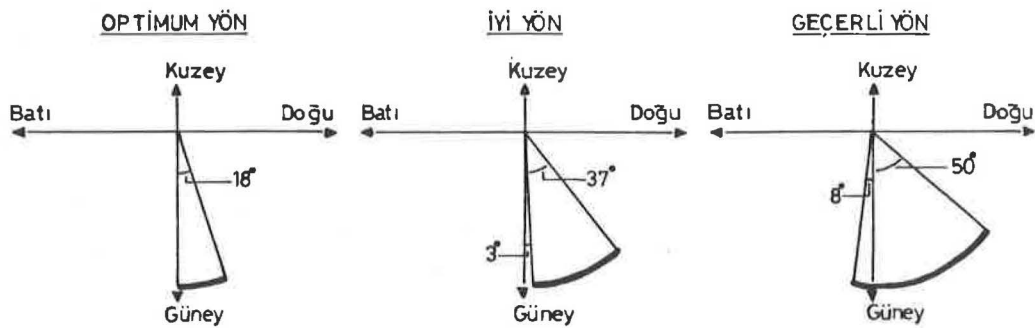
Sonuçta; eski Diyarbakır evlerinin kitlesel biçimlenmesinde sosyal, ekonomik, siyasal, yasal, kurumsal ve yönle ilgili koşullardan oluşan çevresel etmenlerin etkin olduğu bulunmuştur.

Tablo 10. Asal etmenlerin kitlesel biçimlenmeyi yatay ve düşey yönde etkileme şekilleri.

ASAL ETMENLER	YATAY ETKİ	DÜŞEY ETKİ
SOSYAL YAPI	VAR	VAR
YÖNLENME	VAR	YOK
SİYASAL, YASA VE KURUMLAR	YOK	VAR
EKONOMİK YAPI	VAR	YOK

4.2. ÖNERİLER

o Diyarbakır'da kitlelerin elden geldiğince hakim rüzgar yönü olan kuzeye ve ikinci derecedeki kuzeybatıya yönlendirilmemesi, Şekil 15'e uygun bir şekilde yönlendirilmesi yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır(66).

Şekil 15. Diyarbakır'da kitle yönelmesinde seçilebilecek optimum, geçerli ve iyi yönler.

(66) Esher Berköz, Ön. ver., s.2.

Evlerin sıcak-kuru iklim bölgelerinde ova üzerinde bulunmaları daha uygun olabilir. Ayrıca yataydaki eğimi az (0-6°) olan araziler seçilmelidir.

o Toplu yerleşmelerde avlulu, bitişik düzenli olan ve gölgeli mekânları bulunan plan tipleri tercih edilmelidir. Dicle Üniversitesi Lojmanları, bitişik ve yarı açık avlulu bir yerleşmeye örnek olarak gösterilebilir.

o Bugün sıcak-kuru iklim bölgelerinde çok katlı yapılaşmaya izin verilmemelidir. Çok katlı ve ayrık düzenli yapılaşmanın özellikle Diyarbakır gibi sıcak ve kuru bir iklime sahip olan şehirlerde uygun olup olmadığı konusu araştırılmalıdır.

o Bu bölgede, avlunun yerini sofanın alıp alamayacağı konusu incelenmelidir.

o Diyarbakır'da imkanlar zorlanarak avlulu yapılaşma ele alınmalıdır. Avlu yapılamıyor ise odalar arasında hava sirkülasyonu sağlayacak serin mekânlar tasarlanabilir.

o Eski yapılar korunmalı ve onların doğa ile olan uyumları günümüz yapılarında örnek alınmalıdır.

o Bugün kurallara uygun olmayan bir yapılaşmanın görüldüğü Diyarbakır Surici'nde, imar düzenlemelerine uyan bir yol takip edilmelidir.

EKLER

ÇEŞİTLİ PLAN TİPİNDEKİ ESKİ DİYARBAKIR EVLERİ :

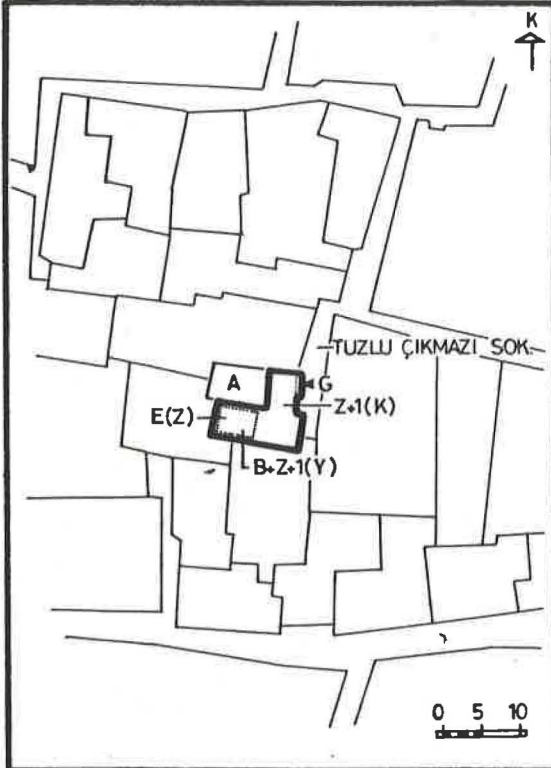
- EK-A. Semboller
- EK-B. Dış avlulu plan tipi ("L" Tipi)
- EK-C. Dış avlulu plan tipi ("U" Tipi)
- EK-D. Dış avlulu plan tipi (Ara Tip)
- EK-E. İç avlulu plan tipi (Karnıyarık Plan Tipi)
- EK-F. Orta avlulu plan tipi
- EK-G. Harem ve selamlık bölümü olan ev örnekleri

EK-A. SEMBOLLER

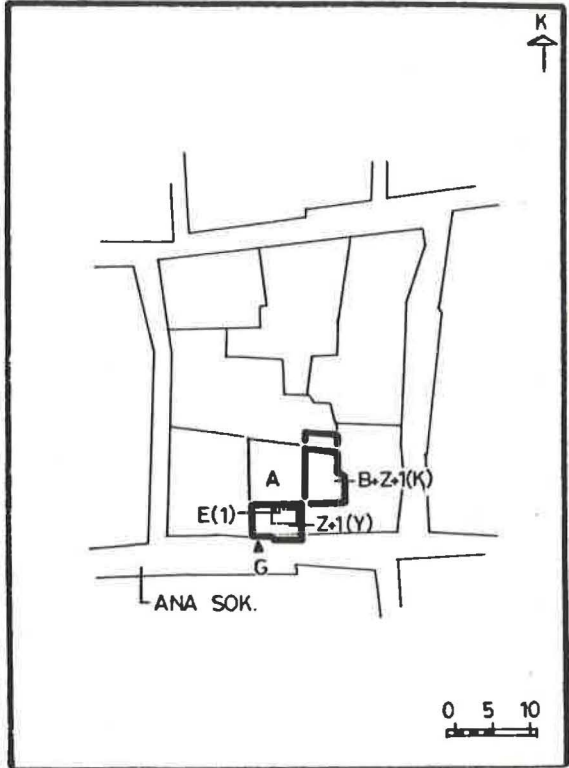
- A : Avlu
- E : Eyvan
- E(Z) : Eyvanın Zemin Kattaki Konumu
- E(1) : Eyvanın Birinci Kattaki Konumu
- B : Bodrum Kat
- Z : Zemin Kat
- 1 : Birinci Kat
- (K) : Kışlık Bölüm
- (Y) : Yazlık Bölüm
- (B) : Baharlık Bölüm
- G : Evin Ana Girişi
- K : Kuzey Yönü

EK-B

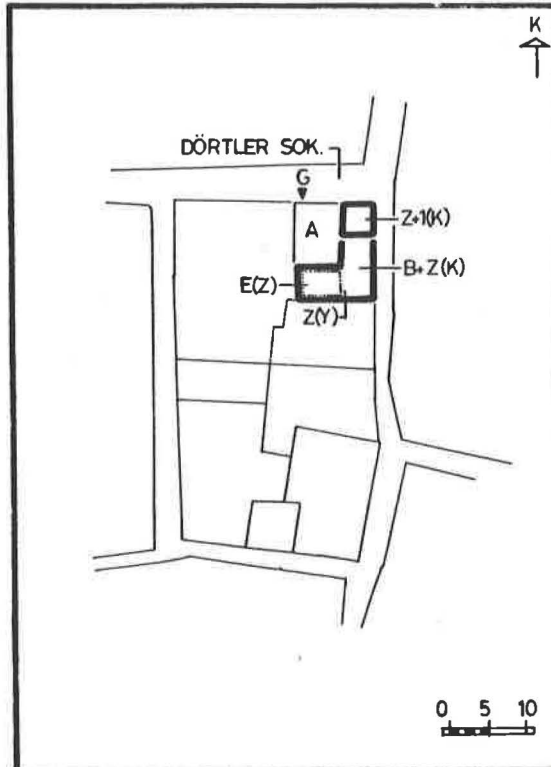
DIŞ AVLULU PLAN TİPİ ("L" TİPİ)

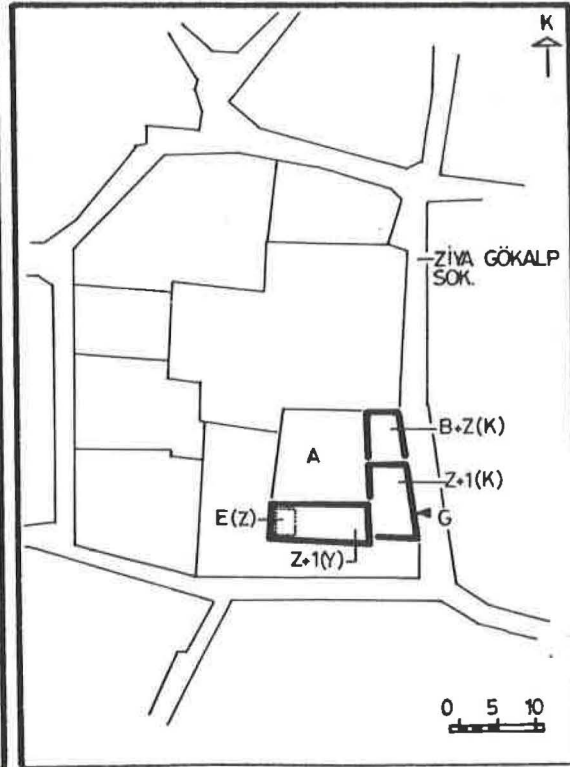
DABANOĞLU MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
TUZLU ÇIKMAZI SOK.	36	163	12

LÄLE BEY MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
ANA SOK.	14	298	5

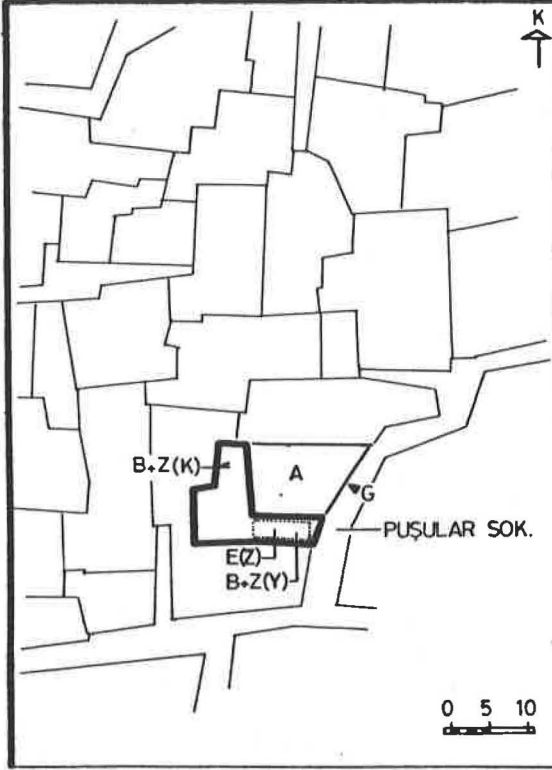
ZİVA GÖKALP MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
DÖRTLER SOK.	9	441	3

CAMİLİ KEBİR MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
ZİVA GÖKALP SOK.	5	334	4

EK-B

DIŞ AVLULU PLAN TİPİ ("L" TİPİ)

LÂLE BEY MAH.

PAFTA

ADA

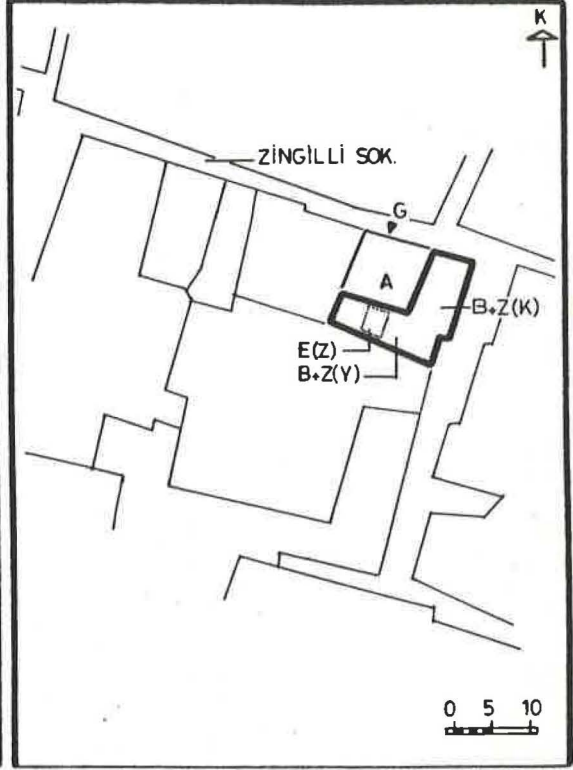
PARSEL

PUŞULAR SOK.

14

297

50

ÖZDEMİR MAH.

PAFTA

ADA

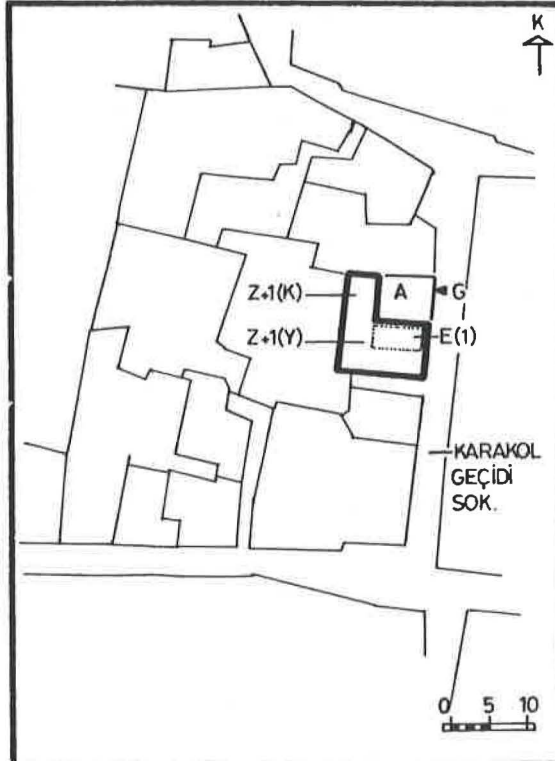
PARSEL

ZİNGİLLİ SOK.

46

194

5-6

ÖZDEMİR MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

KARAKOL GEÇİDİ SOK.

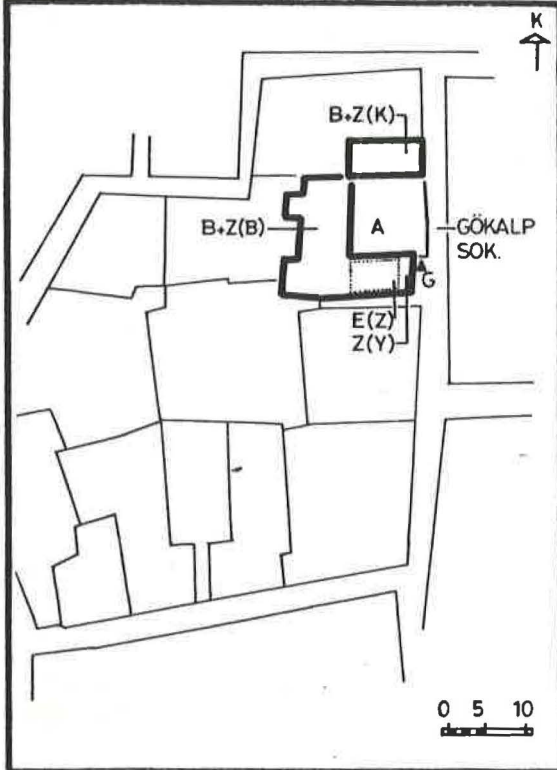
45

216

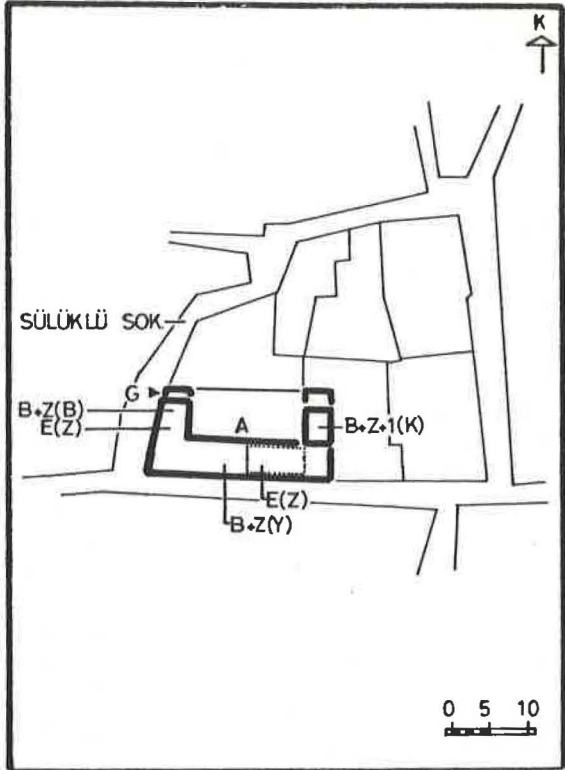
12

EK-C

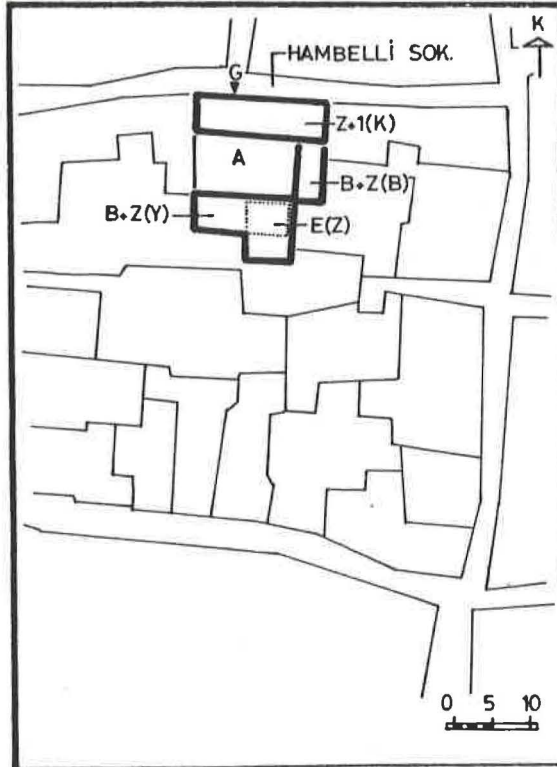
DIŞ AVLULU PLAN TİPİ ("U" TİPİ)

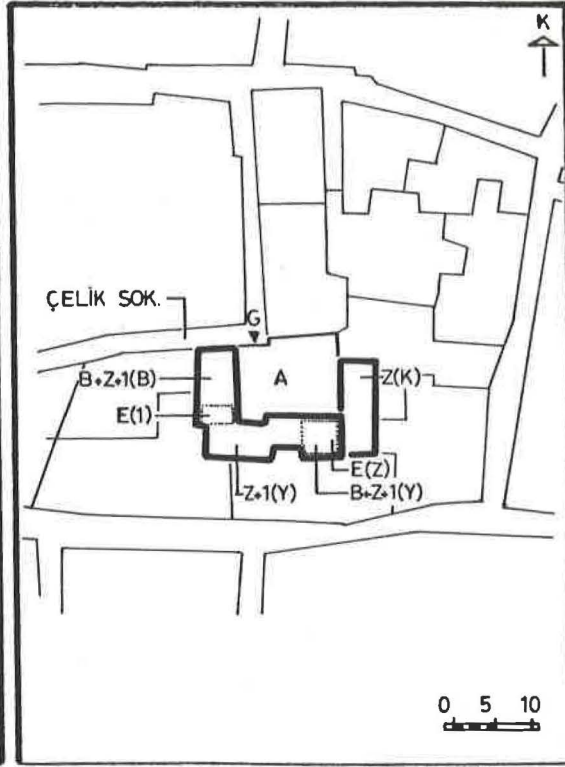
ZİYA GÖKALP MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
GÖKALP SOK.	9	405	6

ZİYA GÖKALP MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
SÜLÜKLÜ SOK.	10	420	8-9

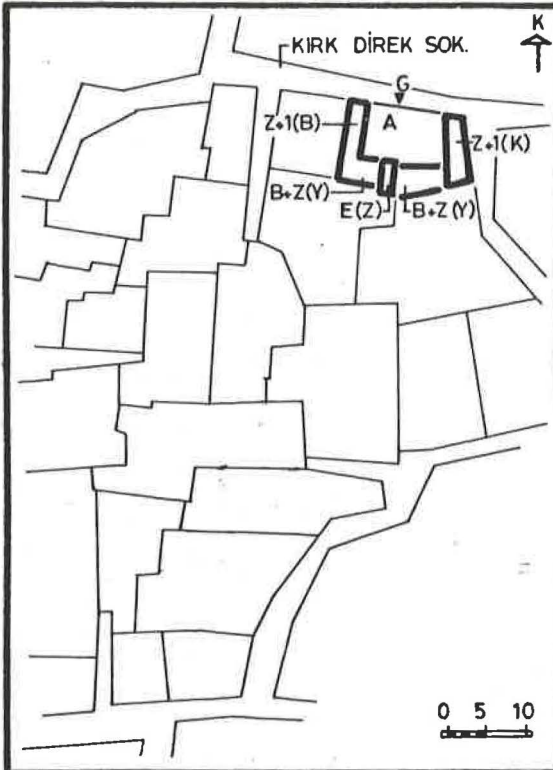
ALİ PAŞA MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
HAMBELLİ SOK.	17	278	3

ZİYA GÖKALP MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
ÇELİK SOK.	10	418	17

EK-C

DIŞ AVLULU PLAN TİPİ ("U" TİPİ)

LÂLE BEY MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

ZİYA GÖKALP MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

KIRK DİREK SOK.

14

297

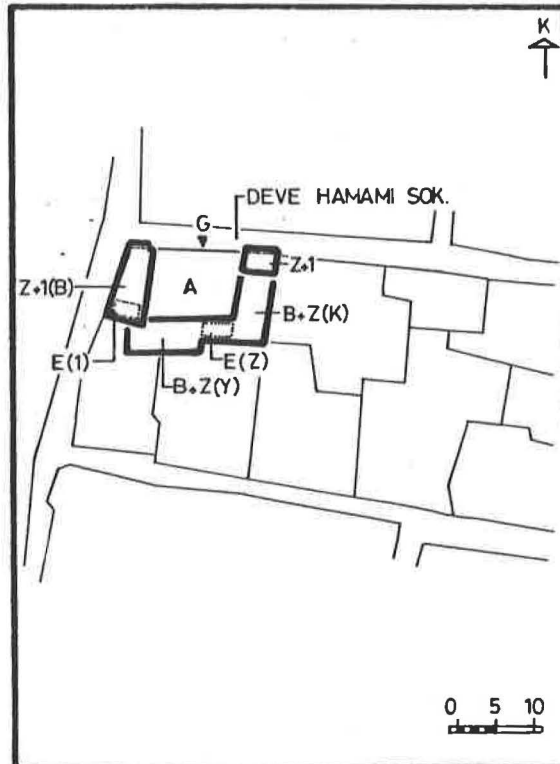
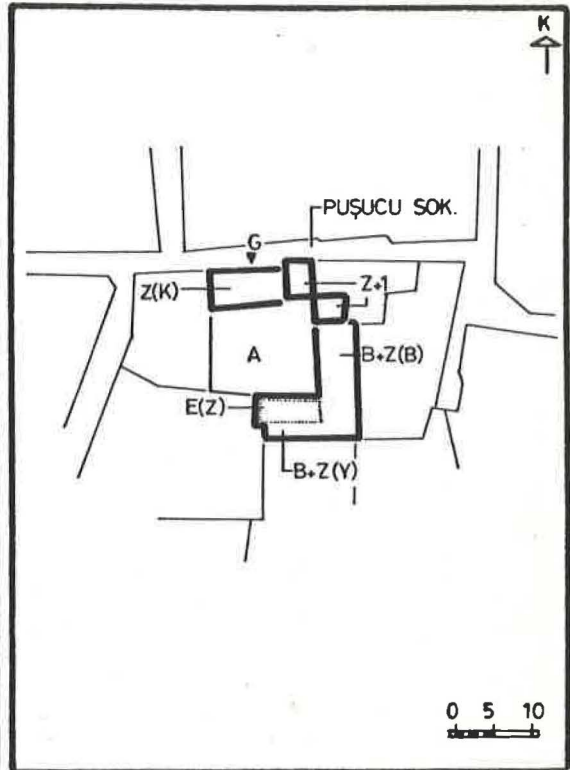
9

PUŞUCU SOK.

10

417

2

ABDALDEDE MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

DEVE HAMAMI SOK.

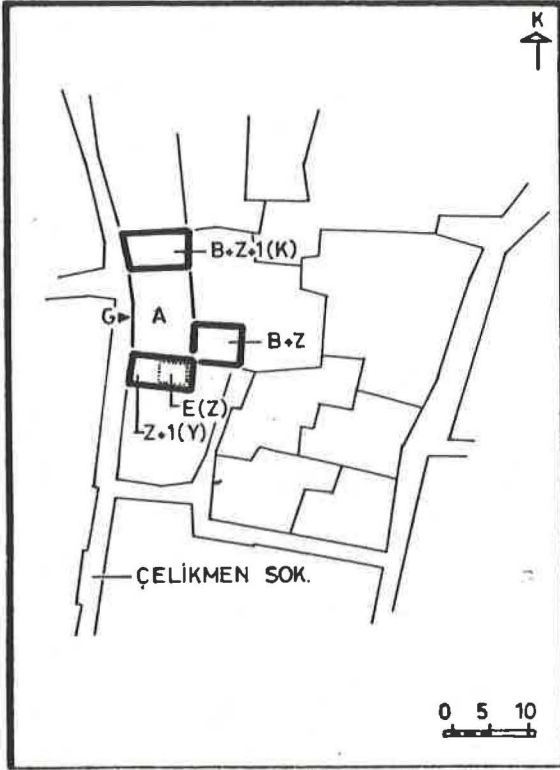
19

387

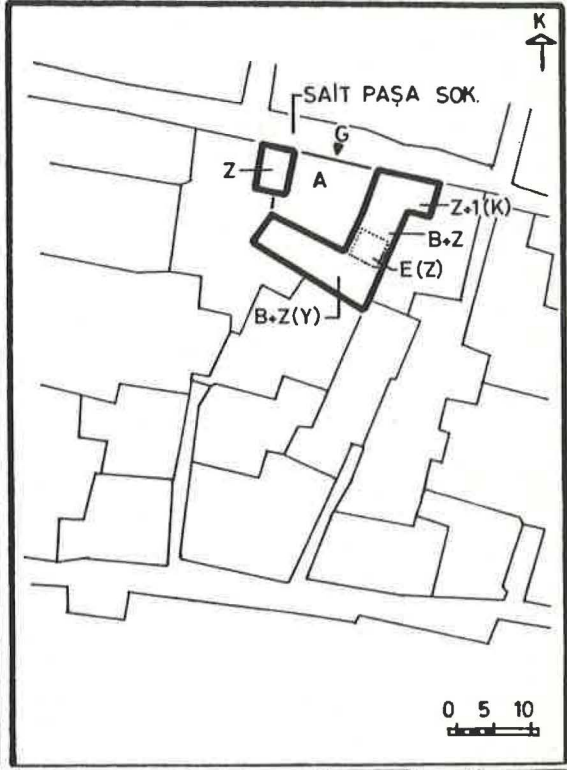
1

EK-D

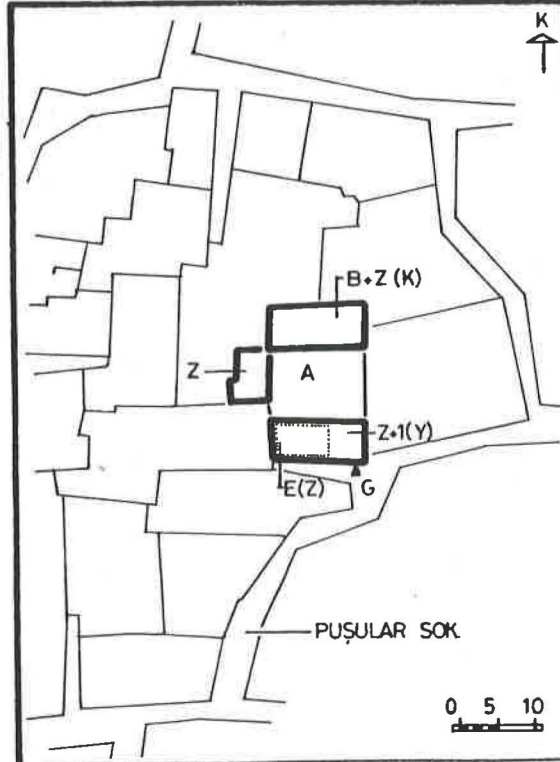
DIŞ AVLULU PLAN TİPİ (ARA TİP)

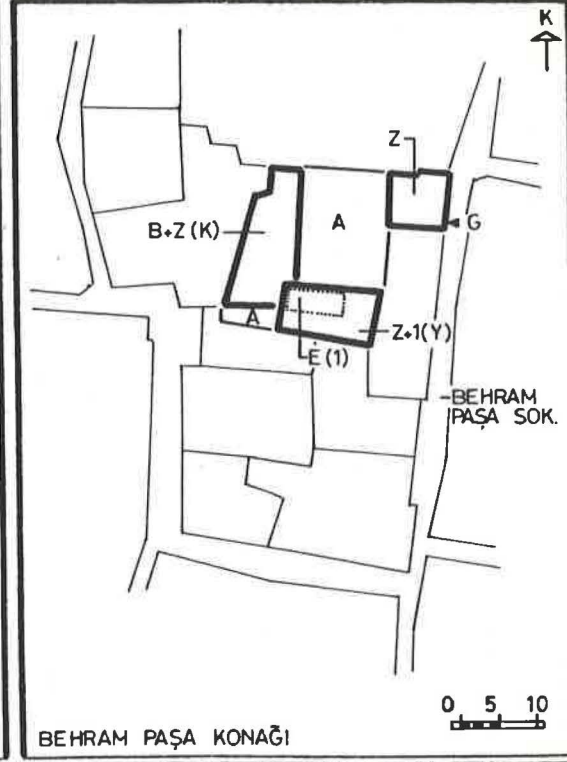
CEVAT PAŞA MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
ÇELİK MEN SOK.	42	39	27

SÜLEYMAN NAZİF MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
SAİT PAŞA SOK.	8	438	4

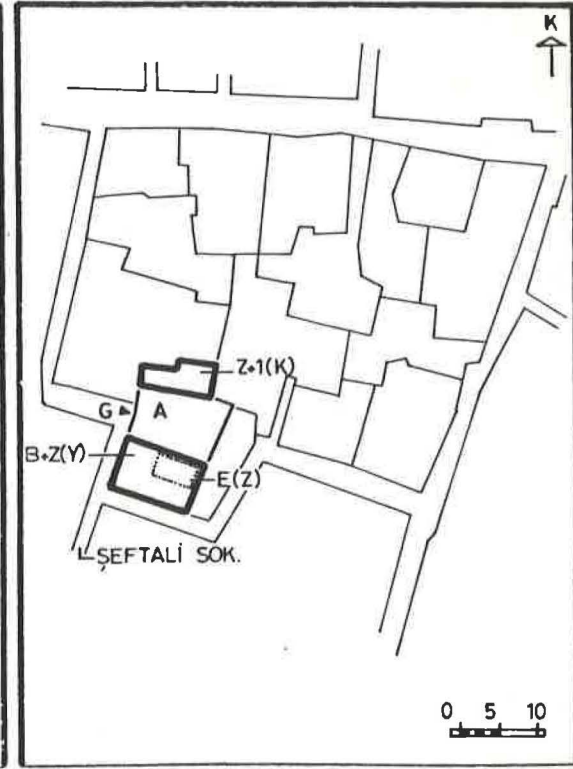
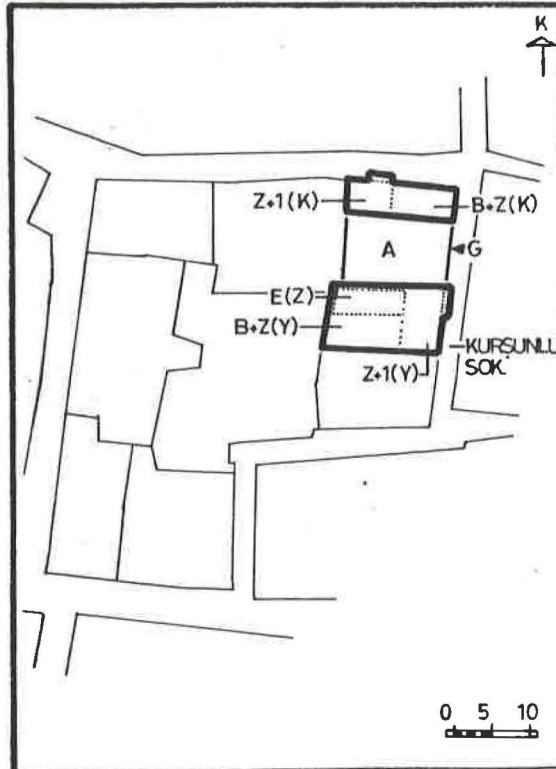
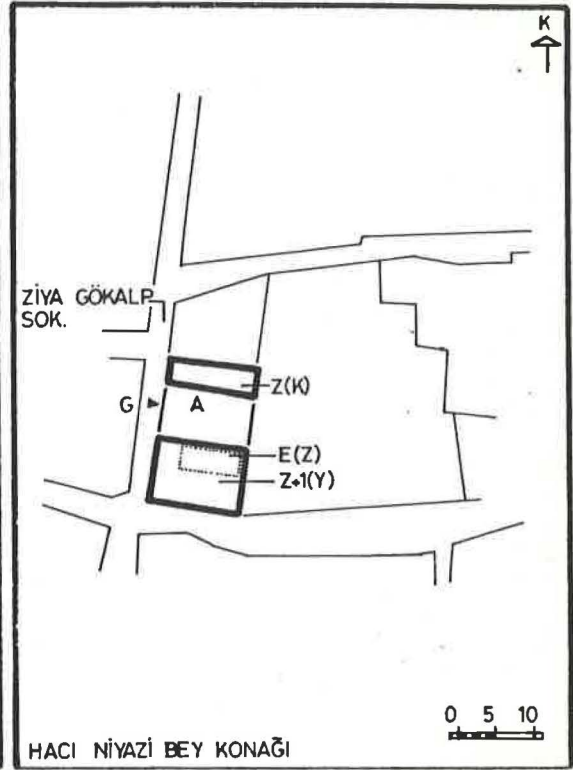
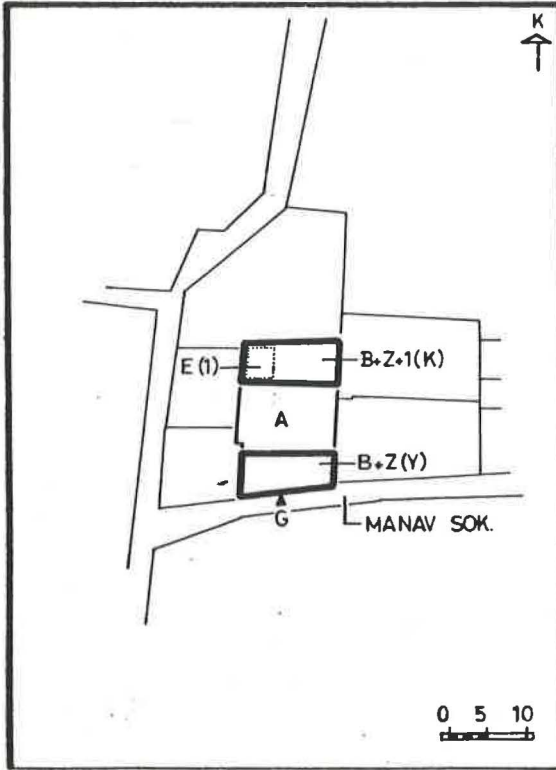
LÂLE BEY MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
PUŞULAR SOK.	14	297	51

BEHRAM PAŞA KONAĞI	PAFTA	ADA	PARSEL
BEHRAM PAŞA SOK.	10	396	21

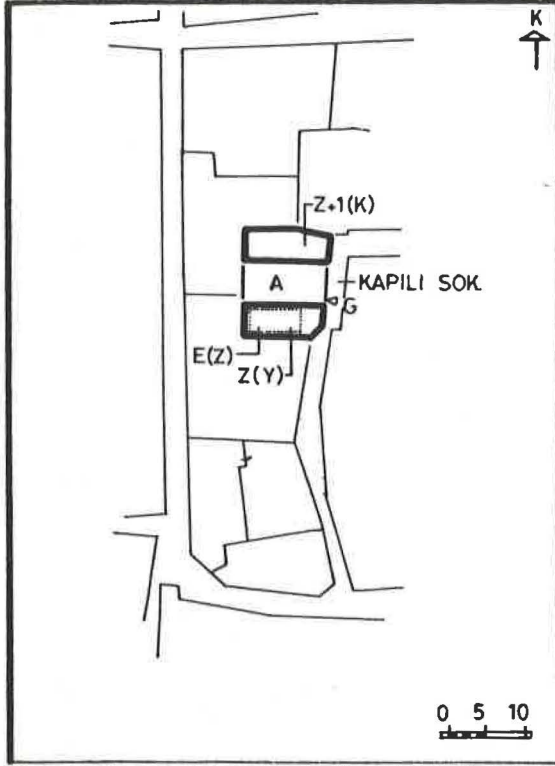
EK-E

İÇ AVLULU PLAN TİPİ (KARNİYARİK PLAN TİPİ)

EK-E

İÇ AVLULU PLAN TİPİ (KARNİYARİK PLAN TİPİ)

ZİYA GÖKALP MAH.

PAFTA

ADA

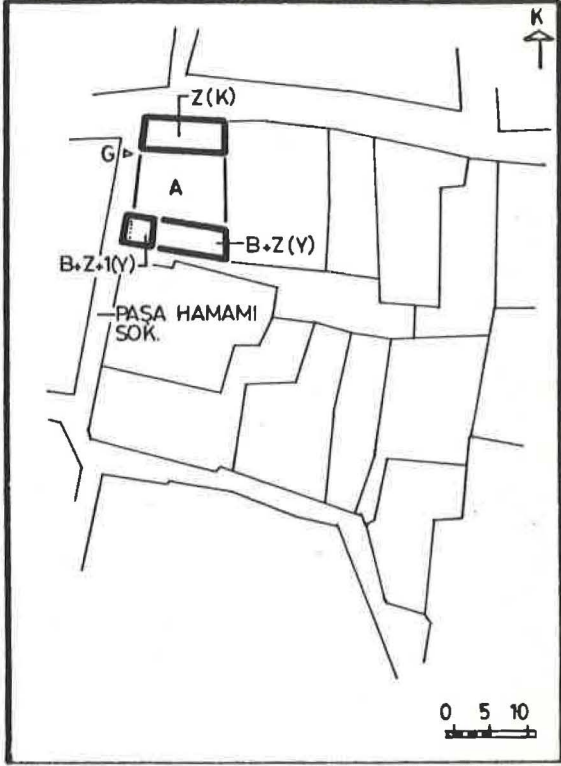
PARSEL

KAPILI SOK.

10

396

15

ÖZDEMİR MAH.

PAFTA

ADA

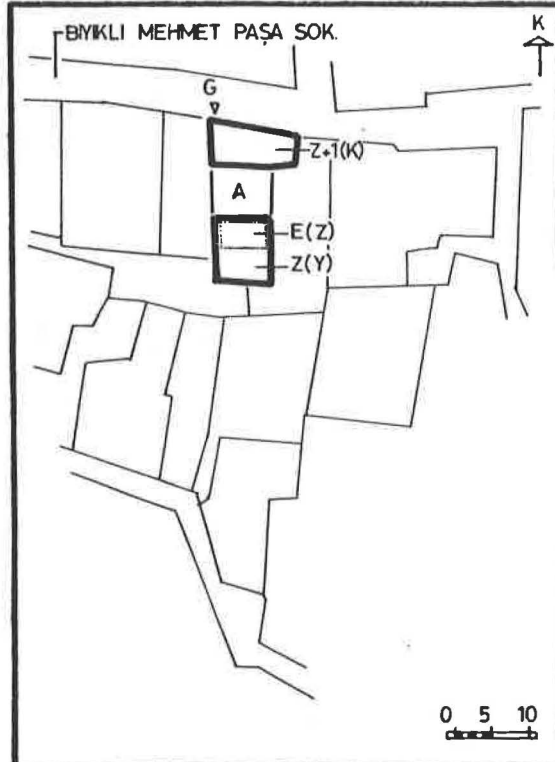
PARSEL

PAŞA HAMAMI SOK.

45

201

29

ÖZDEMİR MAH.

PAFTA

ADA

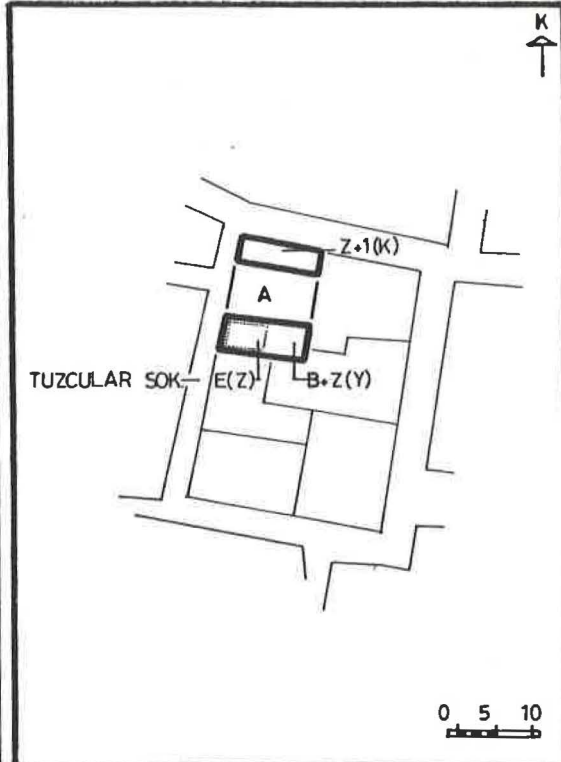
PARSEL

BİVİKLİ MEHMET PAŞA SOK.

45

201

49

ZİYA GÖKALP MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

TUZCULAR SOK.

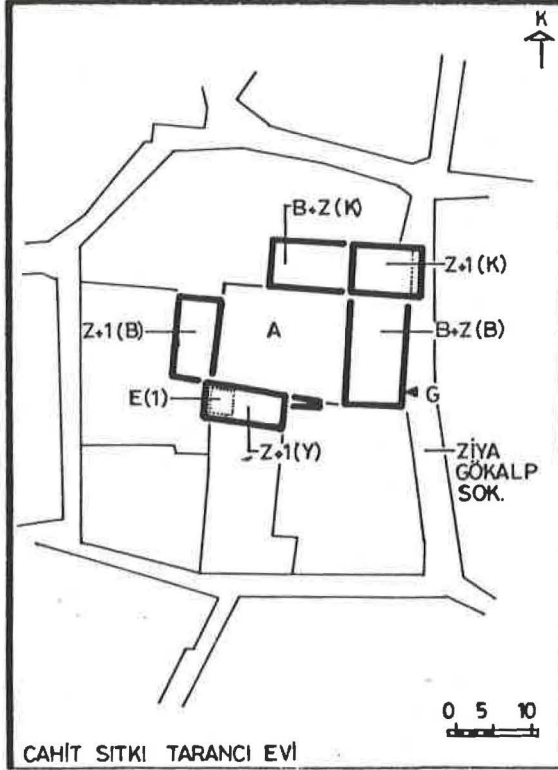
9

409

1

EK-E

İÇ AVLULU PLAN TİPİ (KARNİYARİK PLAN TİPİ)

CAMİİ KEBİR MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

DABANOĞLU MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

ZİYA GÖKALP SOK.

5

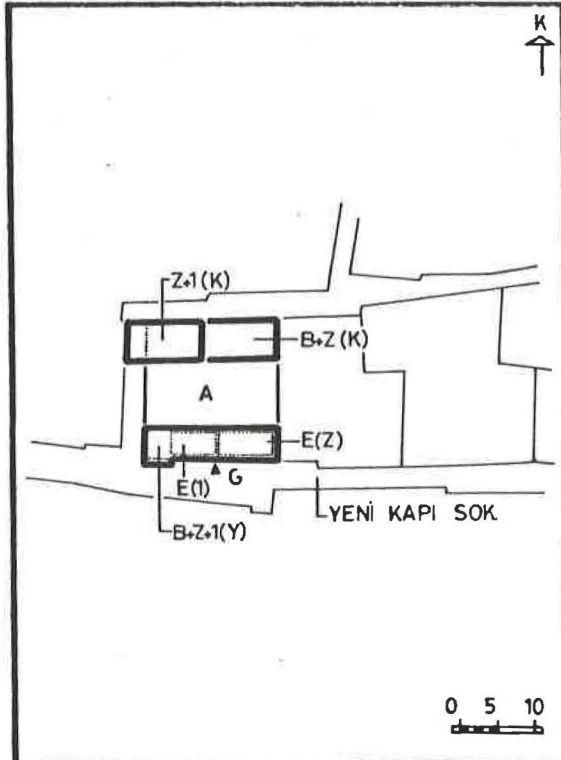
334

3

KADI CAMİ GECIDI SOK.

8

9

YENİ KAPI SOK.

PAFTA

ADA

PARSEL

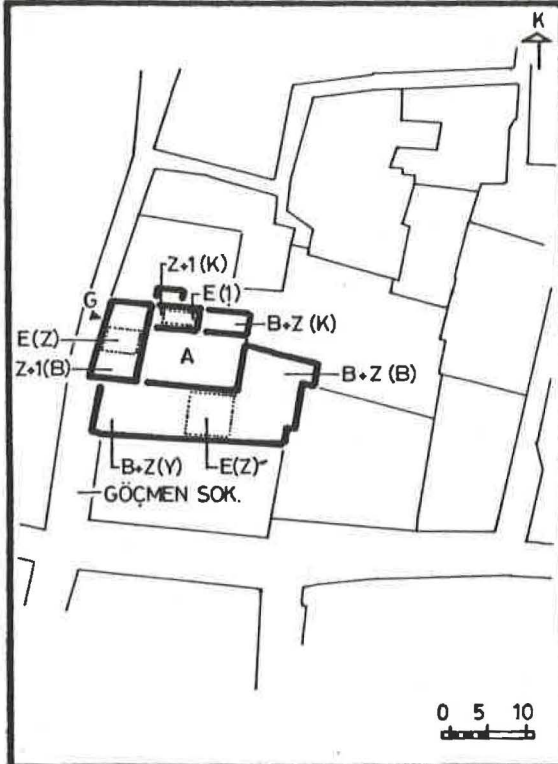
45

192

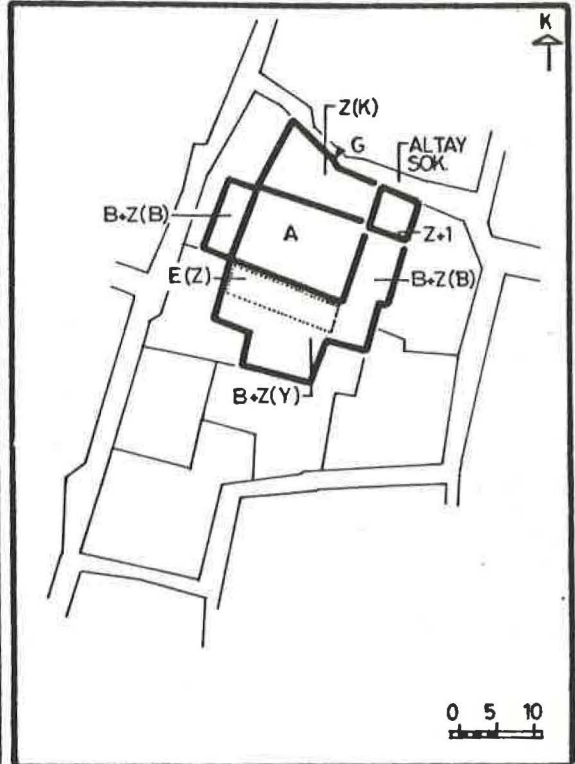
6

EK-F

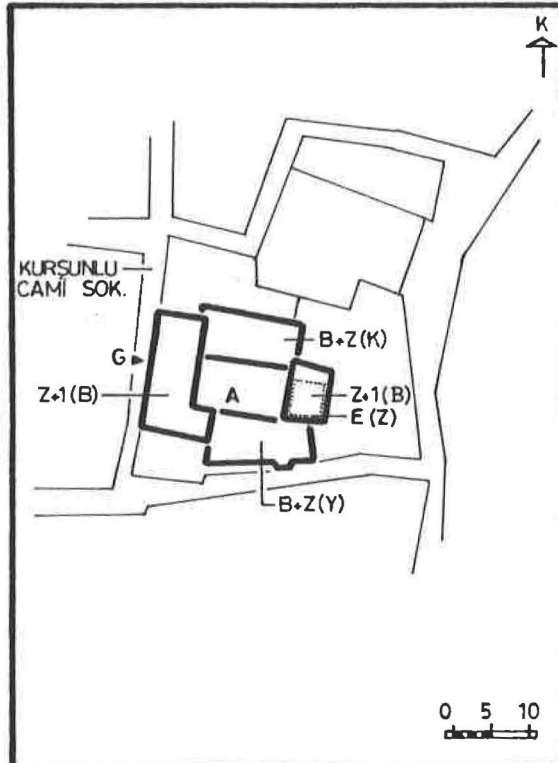
ORTA AVLULU PLAN TİPİ

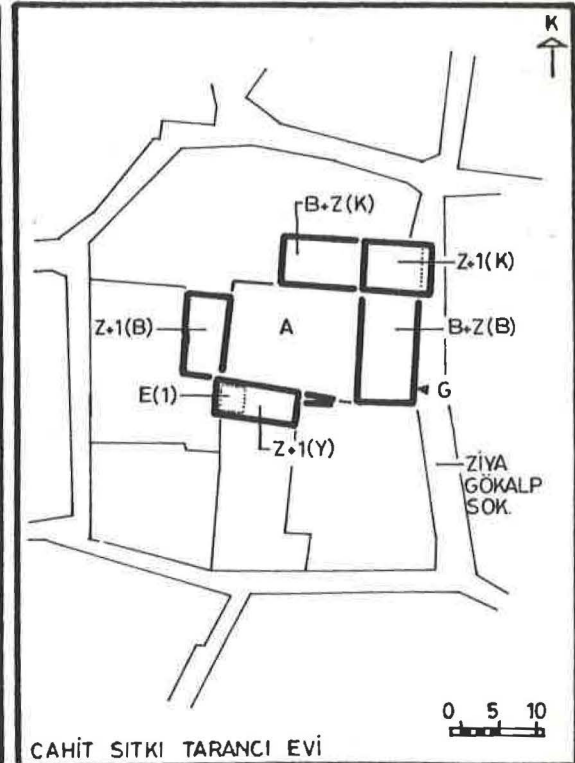
ÖZDEMİR MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
GÖÇMEN SOK.	45	197	25

ÖZDEMİR MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
ALTAY SOK.	45	190	15-16

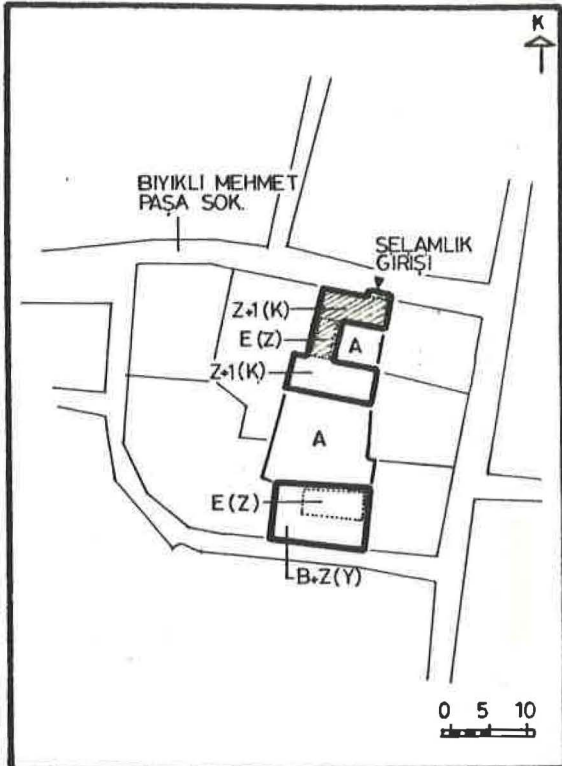
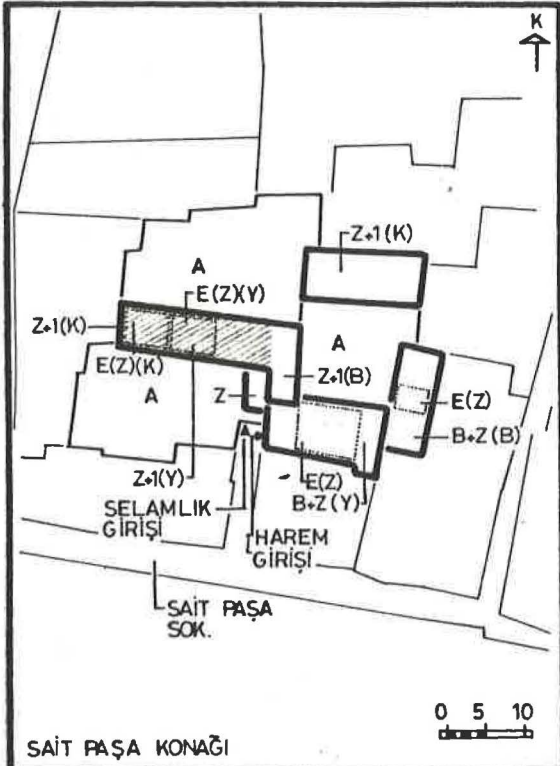
ÖZDEMİR MAH.	PAFTA	ADA	PARSEL
KURSUNLU CAMİ SOK.	45	214	6

CAHİT SITKI TARANCI EVİ	PAFTA	ADA	PARSEL
CAMİİ KEBİR MAH.	5	334	3
ZİYA GÖKALP SOK.			

EK-G

HAREM VE SELAMLIK BÖLÜMÜ OLAN EV ÖRNEKLERİ

SÜLEYMAN NAZIF MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

ÖZDEMİR MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

SAİT PAŞA SOK.

8

443

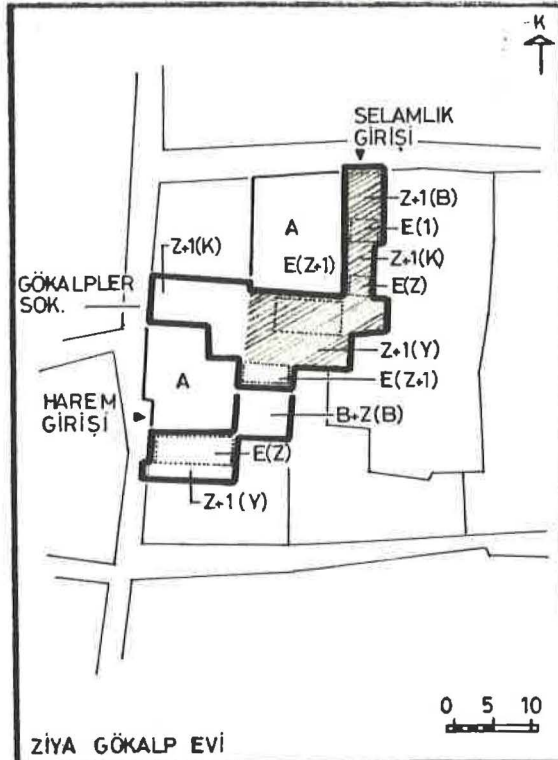
9-22-23

BIYIKLI MEHMET PAŞA SOK.

45

203

2-3

ZIYA GÖKALP MAH.

PAFTA

ADA

PARSEL

GÖKALPLER SOK.

9

407

12-13-14

SELAMLIK BÖLÜMÜ

HAREM BÖLÜMÜ

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Arel, Ayda. "Geleneksel Türk Evi Konut Mimarisi." Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1982.
- Arseven, Celal Esad. Türk Sanatı Tarihi. İstanbul: İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi.
- Bektaş, Cengiz. "Halkın, Elinden.. Dilinden...", Mimarlık Dergisi. 4, 157:9-10, 1978.
- Bektaş, Cengiz. Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Bodrum. ikinci baskı. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Yayını, 1983.
- Berköz, Eşher. "Yer Seçimi ve Yönlenme." Yayınlanmamış Ders Notu. İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Şehircilik Bölümü.
- Canan, İbrahim. Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye. İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 1991.
- Çarşamba Müftüsü Sofuzâde Seyyid Hasan Hulûsi Efendi. "Hane ve Mesken Yapmanın Âdâbı," Mecmâû'l-Âdab, Hicri 1304.
- Diez, Ernst. Die Kunst der Islamischen Völker. Berlin: 1917.
- Eğli, Ernst. Geschichte des Stödtebaues, Zürich: 1958.
- Eldem, Sedad Hakkı. Türk Evi Plan Tipleri. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1954.
- Erginbaş, Doğan. Diyarbakır Evleri. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1953.
- Erol, Cahit. "Harran Evleri," Pirelli Dergisi. 289:18-19, Temmuz 1989.
- Eruzun, Cengiz. "Türk Mimarlığında Sedad Hakkı Eldem Ekolü," Argos Dergisi, 2:110-114, Ekim 1988.

- Hasol, Doğan. Mimarlık Sözlüğü. Dördüncü baskı. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayını, 1990.
- Kömürcüoğlu, E.Asım. Das Alttürkische. Wiesbaden: Deutschen Archäologischen Institut in Istanbul, 1970.
- Kuban, Doğan. 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi. Beşinci baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1988.
- Küçükerman, Önder. "Geleneksel Türk Evinde Çevre Tasarımı Ve Oda Kavramı," Mimarlık ve Sanat Dergisi, 10:31-40, 1981.
- Küçükerman, Önder. Türk Evi. Dördüncü baskı. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1991.
- Molla Ali Bin Osman. "Mesken Yapma Âdâbı," Fetvâ Mecmuası, Hicri 1192.
- Mutlu, Asım. "Geleneksel Türk Evinde Mekân," İç Mekân Düzenleme Bilim Dalı Konferansları (1976-77 Ders Yılı). İstanbul: M.S.Ü. Mimarlık Fak. Mim. Bl. Yayın No:4, 1984.
- Naumann, Rudolf. Architektur Kleinasiens. Tübingen: 1955.
- Olgun, Zarfif. Hassa Mimarları. İstanbul: Arkitekt Yayını, 1939.
- Ortaylı, İlber. "Tarihsel Evrimi İçinde Mimarlar," Mimarlık Dergisi, 3, 1976.
- Özgüner, Orhan. Köyde Mimari Doğu Karadeniz. Ankara: O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını No:13, 1970.
- Özkan, Ertan. "Yapım Sistemlerinin Secimi İçin Bir Yöntem." Yayınlanmamış Doktora Tezi. K.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1976.
- Refik, Ahmed. Hicri Onikinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200). İstanbul: 1930.
- Refik, Ahmed. Onaltıncı Yüzyılda İstanbul Hayatı (1553-1591). İkinci baskı.

- Sönmez, Zeki. Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı. Birinci baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No:288, 1988.
- Sözen, Metin. Diyarbakır'da Türk Mimarisi. Birinci baskı. İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını No: 21, 1971.
- Sözer, Ahmet Necdet. Diyarbakır Havzası. Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını, 1969.
- Suher, Esad. "Çevre Koşulları İçinde Konut Eylemleri," Mimarlık ve Sanat Dergisi, 7:6-11, 1967.
- Şen, Necati. "Yapı Strüktürüne Biçimleniş ve Kabuk Olarak İklim Etkisi." Yayınlanmamış Doktora Tezi. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1967.
- Şahinler, Orhan. "Avlular," İç Mekân Düzenleme Bilim Dalı Konferansları (1976-77 Ders Yılı). İstanbul: M.S.Ü. Mimarlık Fak. Mim. Bl. Yayın No:4, 1984.
- Turani, Adnan. Dünya Sanat Tarihi. Ankara: 1983.
- Yinanç, M. Yinanç. Türkiye Tarihi-Selçuklular Devri. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, 1944.

ÖZGEÇMİŞ

Ayhan BEKLEYEN

- 1 Ocak 1967 Ankara'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı kentte tamamladı.
- 1989 Dicle Üniversitesi, Müh.- Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünü bitirdi.
- 1990 D.Ü. Müh.- Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak görev aldı.
- 1993 Halen aynı bölümde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.